

ความสำคัญผิด

ความสำคัญผิดแม้ว่าจะ เป็น เรื่องที่ เรียกได้ว่า เป็นการแสดง เจตนาโดย สำคัญผิด แต่ก็ไม่หมายความว่า เป็นการ สำคัญผิดแล้ว กฎหมายจะบัญญัติรับรอง คู่ครองให้ทุกกรณี เท่าที่ปรากฏในกฎหมายของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะ ซึ่ง บัญญัติในรูปประมวลกฎหมาย จะเห็นว่าได้บัญญัติยอมรับและคุ้มครอง เฉพาะการ สำคัญผิด ในบาง เรื่องและบางกรณีเท่านั้น ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของเราได้ บัญญัติรับรองไว้สองกรณีคือตามมาตรา ๑๑๘ และมาตรา ๑๒๐ อันได้แก่การ สำคัญผิด ในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม และการ สำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล หรือ คุณสมบัติของทรัพย์สิน ซึ่ง เป็นสาระสำคัญ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

๓.๑ ความสำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระ สำคัญแห่งนิติกรรม

ความจริง เมื่อมีความสำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระ สำคัญแห่งนิติกรรมแล้ว ควร เรียกมากกว่าว่า เป็นการทำนิติกรรมโดยขาดเจตนา หาใช่การแสดง เจตนาโดยวิปริต โดยแท้ไม่ เพราะขาดเจตนาตามกฎหมายจึงได้บัญญัติว่า นิติกรรมที่ทำโดยสำคัญผิดในสาระ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัด เศรษฐบุตร, คำอธิบายกฎหมายนิติกรรมและหนี้ เล่ม ๑ (จัดพิมพ์ โดยสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), หน้า ๑๓๐.

สำคัญแห่งนิติกรรม เป็นโมฆะ ไม่เพียงแต่เป็นโมฆียะ ดัง เช่นการสำคัญนิติในคุณสมบัติ
ของบุคคลหรือทรัพย์

สิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญของนิติกรรมนั้น หมายความว่าถึงสิ่งใดถ้าไม่มีนิติกรรม
จะไม่เกิดขึ้น แต่ไม่หมายความว่าข้อขัดขวางแห่งกฎหมายบังคับบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๓
๑๑๕ ซึ่งไม่ใช่สาระสำคัญของนิติกรรม แต่เป็นข้อที่จะคอยขัดขวางไว้มิให้นิติกรรมที่มี
สาระสำคัญครบถ้วนแล้ว เกิดเป็นผล เช่น เรื่องแบบที่บังคับไว้สำหรับนิติกรรมบางอย่างนั้น
ที่จริงคู่กรณี เขาได้ตกลงกันครบถ้วนในสาระสำคัญทุกอย่างแล้ว หากไม่มีบทกฎหมายที่กำหนด
แบบบังคับไว้ นิติกรรมก็จะพึง เกิดผลบังคับกันได้ แต่เพราะมีข้อขัดขวางไว้ เมื่อไม่ทำ
ความกฎหมายจึงไม่ยอมบังคับให้ ทั้งนี้หาใช่สาระสำคัญของนิติกรรมตามความในมาตรา ๑๑๕
ไม่

๓.๑.๑ อย่างไร เป็นสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญของนิติกรรม

คำว่า "สิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญ" นี้ ตามภาษาอังกฤษใช้คำว่า essential
element ซึ่งแปลว่าสิ่งสำคัญอย่างยิ่งนั่นเอง ในเบื้องต้นย่อมมีปัญหาว่าการสำคัญนิติ
เช่นใดจึงจะ เรียกว่า เป็นการสำคัญนิติในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญของนิติกรรม ในทางตำรา
ถือว่าการสำคัญนิติที่จะ เรียกว่า เป็นสาระสำคัญของนิติกรรมนั้นก็คือ การสำคัญนิติในลักษณะ
ซึ่งหากมิได้เกิดการสำคัญนิติในสิ่งนั้นแล้ว ผู้แสดง เจตนาคงจะมีทำนิติกรรมอันนั้นขึ้น
ในทางทฤษฎีก็มีการค้นคว้า เพื่อหาทางที่จะกำหนดให้เห็น โดยชัดแจ้งลงไปอีกว่า สิ่งซึ่ง
เป็นสาระสำคัญ เช่นว่านั้นจะมีอะไรบ้าง หรือได้แก่อะไรบ้าง จึงจะต้องพิจารณาจาก
นิติกรรมเป็นราย ๆ ไป และในที่สุดก็ได้มีความเห็นของนักกฎหมายที่ยอมรับกันทั่วไปว่า
สิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญของนิติกรรมมีอยู่ ๓ กรณีคือ

- ๑) การสำคัญนิติในลักษณะหรือประเภทของนิติกรรม
- ๒) การสำคัญนิติในตัวทรัพย์อัน เป็นวัตถุแห่งนิติกรรม
- ๓) การสำคัญนิติในตัวบุคคลซึ่ง เป็นคู่กรณีในการแสดง เจตนาทำนิติกรรม

ฉะนั้น ถ้าเป็นการสำคัญผิดในสิ่งหนึ่งสิ่งใดใน ๓ อย่างนี้ ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใช้เป็นคำกว้าง ๆ ว่า "สำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม"

ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา ๑๑๑๐ นั้น มุ่งถึงความสำคัญผิดที่เป็นข้อสำคัญ ๒ ประการ เท่านั้น คือสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งทรัพย์ และสำคัญผิดในบุคคล ทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะ มีใช้เป็นโมฆะดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๑๕ ของไทยบัญญัติไว้ในบางกรณี แต่ที่จริงแล้วยังมีความสำคัญผิดในกรณีอื่น ๆ ที่นับว่าเป็นข้อสำคัญด้วย เช่น ความสำคัญผิดในลักษณะของสัญญา (ลักษณะของนิติกรรม) (la nature du contrat) แต่กฎหมายมิได้บัญญัติไว้โดยตรง ด้วยเหตุนี้จึงมีนักกฎหมายหลายคนที่ต้องการเพิ่มการสำคัญผิดให้ขยายกว้างออกไปกว่า ๒ กรณีที่กฎหมายกำหนดไว้เกี่ยวกับความสำคัญผิดที่ทำให้เจตนาต้องเสื่อมเสียไป แต่นักกฎหมายบางคนก็เห็นว่าความสำคัญผิดที่กฎหมายมิได้กล่าวถึงไว้ แต่เป็นความสำคัญผิดที่มีลักษณะร้ายแรงจนไม่สามารถจะไม่นำมาพิจารณาที่จริงไม่ใช่ความสำคัญผิดที่จะทำให้เจตนาเสื่อมเสีย แต่ถือว่าเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการเกิดขึ้นของเจตนาอันเลขที่เดียว ซึ่งเรียกว่า สำคัญผิดอันเป็นอุปสรรค (erreurs obstack) ซึ่งไม่เหมือนกับสำคัญผิด ซึ่งมีผลทำให้เจตนาเสื่อมเสียไป

ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน ได้บัญญัติถึง เรื่องความสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญหรือความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์ซึ่งตามปกติถือว่าเป็นสาระสำคัญไว้ในมาตรา ๑๑๕ และ ๑๒๐ ความว่า

ดูซาบตี สัตคบุศย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เปรียบเทียบ ๑ คณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๐ (พิมพ์โรเนียว), หน้า ๒

มาตรา ๑๙๘ :

๑. บุคคลซึ่งได้แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสาระสำคัญ หรือโดยมิได้ตั้งใจแสดงเจตนาเกี่ยวกับสาระสำคัญนั้น อาจบอกกลางการแสดงเจตนาอันได้ ถ้าอาจเห็นได้ว่าบุคคลนั้นได้แสดงเจตนาโดยรู้ถึงข้อเท็จจริงนั้น และไม่เข้าใจสภาพการณ์ได้ตามสมควร

๒. การสำคัญผิดในสาระสำคัญของเจตนาให้ถือ เป็น เช่นเดียวกับการสำคัญผิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สินในทางธุรกิจถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ

มาตรา ๑๒๐ : การแสดงเจตนาที่ส่งผ่านมาผิดพลาดโดยบุคคลหรือสถาบันที่ใช้ในการส่งผ่าน อาจบอกกลางได้ภายใต้เงื่อนไขเช่นเดียวกับการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๙๘

ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๘๕ เพียงมาตราเดียวว่าการสำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม เป็นโมฆะ โดยมีบัญญัติถึงกรณีการสำคัญผิดที่ทำให้นิติกรรม เป็นเพียงโมฆียะแก่อย่างใด ซึ่งมีปัญหาที่น่าคิดว่า ถ้าหากเป็นกรณีสำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมแล้ว จะถือว่า นิติกรรมนั้นสมบูรณ์มีผลตามกฎหมาย หรือจะมีเหตุให้คู่กรณีกล่าวไต่อย่างใดหรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่า จะต้องเป็นเรื่องที่ศาลจะต้อง เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยโดยพิจารณาจากนิติกรรมเฉพาะเรื่อง เฉพาะรายไป

สรุปได้ว่า การสำคัญผิดในสาระสำคัญของนิติกรรม ตามมาตรา ๑๙๘ กฎหมายได้กำหนดให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ ซึ่งในเรื่องนี้กฎหมายต่างประเทศยังมีความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยสอดคล้องกันนัก กล่าวคือ ในบางประเทศก็ถือว่านิติกรรมเป็นโมฆะ เช่นประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา ๘๕ แต่ในบางประเทศก็ให้นิติกรรม เป็นเพียงโมฆียะ เช่นประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา ๑๑๘ ยิ่งไปกว่านั้น ในบางประเทศ เปิดโอกาสให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะก็ได้ ทั้งนี้สุดแล้วแต่พฤติการณ์แห่งคดีที่มีความหนักเบาเพียงใด โดยให้เป็นอำนาจของศาลที่จะวินิจฉัย เช่นประเทศอิตาลี

๓.๑.๒ สำคัญผิดในลักษณะหรือประเภทของนิติกรรม

การสำคัญผิดในลักษณะหรือประเภทของนิติกรรม หรือบางตำรา เรียกว่า สำคัญผิดในวัตถุประสงค์ของนิติกรรม คือผู้แสดง เจตนาตั้งใจแสดง เจตนาทำนิติกรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เวลาแสดง เจตนาออกมาแล้วกลับปรากฏว่า เป็นการแสดง เจตนา ทำนิติกรรมอีกอันหนึ่ง โดยเข้าใจไปว่าเป็นนิติกรรมที่ตนประสงค์จะแสดง เจตนา ทั้งนี้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ

นิติกรรมมีลักษณะต่าง ๆ กัน ความที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่น เขา-เขาขอ ขอ-ชาย, ชายฝาก จำนอง จำน่า ให้ ทั้งนี้เป็นต้น ถ้าตั้งใจทำนิติกรรมอย่างหนึ่ง แต่ สำคัญผิดกลับไปแสดง เจตนาทำนิติกรรมอีกลักษณะหนึ่ง หากแสดงออกมาไม่ตรงกับเจตนา แท้จริงแล้วก็นับว่า เป็นการสำคัญผิด

มีข้อยกเว้น ในกรณีทั้ง สองฝ่ายต่างสำคัญผิดด้วยกัน แต่ความสำคัญผิด ของ เขานั้นตรงกัน (คือแสดงออกตรงกัน) และเจตนาแท้จริงในใจของทั้งสองฝ่ายก็ตรง กันด้วย นิติกรรมก็ย่อมสมบูรณ์

ตัวอย่าง เช่น ๒ ก. ทำสัญญาซื้อที่ดินจาก ข. เป็นเนื้อที่ ๑๐๐ ตารางเมตร โดยทั้ง ก. และ ข. ต่างสำคัญผิดคิดว่า คำว่า ตาราง เมตร เป็นภาษาทางราชการ ซึ่งใช้เรียกแทนคำว่า ตารางวา แท้จริงทั้งสองฝ่ายต้องการซื้อชายที่ดิน ๑๐๐ ตารางวา ทั้งนี้ การซื้อขายย่อมสมบูรณ์ในเนื้อที่ ๑๐๐ ตารางวา ตามเจตนาแท้จริง แต่ถ่าบังคับด้วย

๑ เสริม วินิจฉัยกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะ นิติกรรมและหนี้, (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการ เมือง ๒๕๔๓), หน้า ๓๕

๒ อนุมติ ใจสมุทร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรม (พิมพ์ : สมาคมสังคมนิติศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๐), หน้า ๑๔๕

มาตรา ๑๑๕ ตอนท้ายว่า ทางฝ่ายทางประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงด้วยกัน นิติกรรม
สมบูรณ์ตามเจตนาที่แสดงออก ถือว่าสัญญาซื้อขายสมบูรณ์ในเนื้อที่ ๑๐๐ ตาราง เมตร

การสำคัญคดีในวัตถุประสงค์ที่ประสงค์แห่งนิติกรรมนี้ มีคำพิพากษาฎีกาหลายฉบับ
ไต่สวนวินิจฉัยไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ซึ่งจะได้นำมา เป็นตัวอย่างดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๐๕/๒๔๘๘ จำเลยพิมพ์ลายนิ้วมือลงในสัญญาที่โจทก์นำมา
ฟ้อง โดยจำเลยเข้าใจว่าเป็นสัญญาจ้างนาย เลี่ยมทนายนายความให้ว่าความคดีของจำเลย
แต่แท้จริงกลับ เป็นสัญญาขายที่ดินของจำเลย ทั้งนี้ เป็นการสำคัญคดีในวัตถุประสงค์ที่
นิติกรรมสัญญานั้นตก เป็นโมฆะตามมาตรา ๑๑๕

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๕๘๒/๒๔๘๘ จำเลยลวงโจทก์ว่าจะพาโจทก์ไปหอทะเลเป็น
ที่ดิน เพื่อคึกคอกให้ เจ้าพนักงานที่ดินออกโฉนดหรือตราจองสำหรับที่ดินที่พาไปให้โจทก์ แล้วให้
โจทก์พิมพ์ลายนิ้วมือลงในเอกสาร โดยจำเลยแสร้งแสดงให้โจทก์เข้าใจว่า เป็นหนังสือ
เกี่ยวกับการขออนุญาตโฉนด โจทก์ไม่รู้หนังสือก็หลงเชื่อ และกพิมพ์ลายนิ้วมือให้ไป
กลับกลายเป็นสัญญาขมแบ่งนาให้จำเลยครึ่งหนึ่ง ทั้งนี้สัญญาแบ่งนา เป็นโมฆะเพราะ
โจทก์ทำไปโดยสำคัญคดีในวัตถุประสงค์แห่งนิติกรรม

คำพิพากษาฎีกาที่ ๔๕๘/๒๔๘๘ เจ้าของที่ให้ผู้เช่าทำสัญญาเช่าใหม่โดยบอกว่า
เช่ากัน ๑๗ เดือน ค่าเช่าห้องเดือนละ ๗๘.๓๐ บาท โดยงดเว้นไม่อ่านข้อความที่ว่า
"เมื่อพ้น ๑๗ เดือนแล้วให้คิดค่าเช่าเป็น เดือนละ ๖๖๐ บาท" ผู้เช่าก็อ่านหนังสือไม่ออก
จึงยอมเซ็นชื่อในสัญญาเช่าดังกล่าวให้ไป ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าค่าเช่าผิดกันมากมายทั้งหลาย
เท่าตัว ถ้าจำเลยทราบความข้อนี้คงไม่ยอมทำสัญญาเช่าให้ใหม่ ผู้เช่าทำไปโดยสำคัญคดี
ในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมตกเป็นโมฆะ ตามมาตรา ๑๑๕

คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๒๘/๒๕๐๘ จำเลยได้ทำใบมอบอำนาจปลอมโดยให้โจทก์
ซึ่งเป็น เจ้าของที่ดิน เห็นมอบอำนาจให้ตลอดวงว่ามอบอำนาจให้จำเลยเช่านา แต่ความ
จริง เป็นใบมอบอำนาจให้โจทก์ขายนานาให้จำเลย โดยโจทก์มิได้ยินยอมเช่นนั้น การที่โจทก์
ทำนิติกรรมมอบอำนาจไปโดยการสำคัญคดีในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมมอบ
อำนาจจึงใช้ไม่ได้เป็นโมฆะตามมาตรา ๑๑๕

ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ความสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิติกรรม เช่นสำคัญผิดว่าซื้อ แต่จริง ๆ แล้วเป็นเช่า เป็นต้น กฎหมายมิได้บัญญัติไว้โดยตรง ดังนั้น ความสำคัญผิดนี้ไม่อาจถือได้ว่าทำให้เจตนาเสื่อมเสีย แต่เป็นการชักขวางมิให้เจตนาเกิดขึ้นอย่างแท้จริงได้เลย จึงควรให้ความสำคัญผิดอุปสรรคนี้ตกเป็นโมฆะ และมีนักกฎหมายบางท่านเห็นว่าสัญญาไม่เกิดขึ้นเลย (l' inexistence du contrat)

ความสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิติกรรม (l' erreur sur la nature du contrat) คือในกรณีนี้คู่สัญญามองว่าจะทำสัญญาคณะอันกัน ความสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิติกรรมมักไม่ค่อยเกิดขึ้นบ่อยนัก เท่าที่พบบ่อย ๆ ก็เป็นเรื่องที่ผู้ประกันภัยไปทำสัญญาประกันภัยกับบริษัทประกันภัย mutuelles โดยที่คิดว่าได้ทำสัญญากับบริษัทประกันภัยธรรมดา คือสำคัญผิดไปว่าคนเป็นผู้เอาประกันภัยธรรมดา แต่ที่จริงแล้วในการประกันภัยกับบริษัทประกันภัย mutuelles นั้น ตกกลายเป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งของบริษัทนั้น ๆ เลยทีเดียว

ในกรณีเช่นนี้ มีนักกฎหมายบางท่านเห็นว่า ความจริงน่าจะให้สัญญาตกเป็นโมฆะไปเพราะการขาดเจตนา มิใช่เพียงโมฆียะ เพราะมีเจตนาเสื่อมเสียเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี โดยแนวคำพิพากษาแล้ว ศาลถือเอาความสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิติกรรม เช่นเดียวกับความสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งทรัพย์ จึงตกเป็นโมฆียะไปเช่นกัน

๓๐๑.๓ สำคัญผิดในทรัพย์อัน เป็นวัตถุแห่งนิติกรรม

สำคัญผิดในทรัพย์อัน เป็นวัตถุแห่งนิติกรรมหรือวัตถุแห่งหนี้ตามกฎหมายลักษณะหนี้โรมันเรียกว่า error in corpore ได้แก่สำคัญผิดในทรัพย์อัน เป็นวัตถุแห่ง

นิตินกรรมที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้ได้ประโยชน์แก่กันสมตามวัตถุประสงค์ เช่นจะขอชายกัน ก็จะต้องบอกถึงวัตถุประสงค์ที่จะขอชายกันว่าเป็นอะไร มาหรือรถยนต์ เพราะถ้าเพียงว่ามา คกลงขอชายกันเฉย ๆ ไม่ระบุลงไปว่าเป็นอะไร เช่นนี้ ก็มีแต่สัญญาขอชาย ไม่รู้ว่าจะขอชายอะไรกันก็ยอม เกิดสัญญาผูกพันไม่ได้ ฉะนั้น จะขอชายอะไรกันจึงต้องระบุออกมาให้ปรากฏถึงวัตถุประสงค์แห่งนิตินกรรมนั้น ด้วยเหตุนี้ทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งนิตินกรรมจึงเป็นสาระสำคัญของนิตินกรรม ดังนั้น การแสดงเจตนาที่ตั้งใจกำหนดการปฏิบัติต่อกันอย่างหนึ่ง แต่กลับสำคัญผิดไปแสดงเจตนาทำนิตินกรรมกำหนดการปฏิบัติต่อกันเป็นอีกอย่างหนึ่ง เช่น ก.ต้องการจะซื้อวัว กลับสำคัญผิดไปทำสัญญาซื้อม้า ดังนั้นการแสดงเจตนาของ ก.ตกเป็นโมฆะ

ตามหลักกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ความสำคัญผิดในคำทรัพย์สิน เรียกว่า l'erreur

sur l'identité de l'objet ตัวอย่าง เช่น เกิดความเข้าใจผิดในระหว่างผู้ชายกับผู้ชาย ในขณะที่ผู้ชายคิดว่าซื้อทรัพย์สินอันหนึ่ง แต่ผู้ชายเข้าใจว่าคนได้ขายทรัพย์สินอันอื่นหนึ่งให้ไป เช่นผู้ชายชี้แจกัน ผู้ชายเข้าใจผิดคิดว่าชี้ที่เขี้ยวหนู ทรัพย์สินเป็นคนละอันกัน ก็ถือว่าไม่มีเจตนาซึ่งควรให้เป็นโมฆะ แต่ศาลก็วินิจฉัยว่าเป็นโมฆียะ เช่นเดียวกับความสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิตินกรรม

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาซึ่งศาลได้วินิจฉัยกรณีสำคัญผิดในคำทรัพย์สิน เป็นวัตถุแห่งนิตินกรรม มีหลายเรื่องด้วยกัน เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๗๑๐/๒๕๐๐ โจทก์ซื้อที่ดินจากจำเลย โดยจำเลยชี้ที่ดินให้ดูเขตอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่เดียวกันหมด แต่เวลาส่งมอบที่ดินกลับมีเขตผิดไปอีกอย่างหนึ่ง และสภาพที่ผิดกันมากมาย นับว่าโจทก์สำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของนิตินกรรมสัญญาขอชายนั้น เป็นโมฆะ

โจทก์ฟ้องขอเพิกถอนนิตินกรรม อ้างว่าสำคัญผิดในสาระสำคัญของนิตินกรรม จำเลยต่อสู้ว่าโจทก์ไม่สำคัญผิด มิได้โต้เถียงว่าโจทก์ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง จึงไม่มีประเด็นที่ศาลจะวินิจฉัยในข้อนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๔๔๓/๒๕๐๐ โจทก์เจตนาขายที่ดินแปลงหนึ่ง จำเลยให้
โจทก์ลงชื่อในกระดาษแล้วกลับไปหาสัญญาขายที่ดินอีกแปลงหนึ่ง คั้งนี้เป็นการสำคัญผิดใน
สารสำคัญแห่งนิติกรรม ตกเป็นโมฆะตามมาตรา ๑๑๕

๓. ๑.๘ สำคัญผิดในตัวบุคคลซึ่ง เป็นคู่กรณีแห่งนิติกรรม

บุคคลซึ่ง เป็นคู่กรณีแห่งนิติกรรม ก็อาจ เป็นสิ่งสารสำคัญแห่งนิติกรรมได้ ในเมื่อ
ตัวคู่กรณีเป็นข้อใหญ่ใจความ มีนิติกรรมมากด้วยกัน ซึ่งผู้แสดง เจตนาทำขึ้นโดยถือ
ความสำคัญในตัวบุคคล เช่นสัญญาให้ ผู้ให้ยอมจะต้อง เลือกบุคคลที่ตนจะให้
คั้งนั้น มาตรา ๕๓๗ จึงบัญญัติว่า ถ้าผู้ให้ผูกพันไว้ว่าจะชำระหนี้เป็นคราว ๆ ท่านว่า
หนี้้นั้น เป็นอันระงับสิ้นไปเมื่อ... ผู้รับตาย ทั้งนี้ เพราะสัญญาให้ถือความสำคัญในตัวผู้รับ
นอกจากนี้ก็มีสัญญายืมใช้คงรูปอื่น เป็นสัญญายืมใช้ทรัพย์สินได้เปล่า ผู้ให้ยืมก็ถือความสำคัญ
ในตัวผู้ยืม มาตรา ๒๔๔ จึงบัญญัติว่า เมื่อผู้ยืมตาย สัญญายืมใช้คงรูประงับ ทั้งนี้แม้สัญญา
จะยังไม่กำหนดเวลาระงับ เป็นต้น

การสำคัญผิดในตัวบุคคลซึ่ง เป็นคู่กรณีแห่งนิติกรรม เรียกว่า Error in
persona หมายถึงว่าผู้แสดง เจตนาตั้งใจจะแสดง เจตนาทำนิติกรรมกับบุคคลหนึ่ง แต่
เวลาแสดง เจตนาออกมากลับไปแสดง เจตนาทำนิติกรรมกับอีกบุคคลหนึ่ง โดยหลงผิดไป
หรือ เข้าใจว่าเป็นบุคคลคนเดียวกับที่ตนประสงค์จะทำนิติกรรมด้วย

ตัวอย่าง เช่น นาย ก. ให้ของสิ่งหนึ่งแก่นาย ข. โดยเข้าใจว่านาย ข. คือนาย ค.
ซึ่งได้ช่วยชีวิตลูกชายลูกตนจากการตกน้ำ นิติกรรมการให้คั้งกล่าวยอมตกเป็นโมฆะตาม
มาตรา ๑๑๕

เทพวิฑูร (มูญช่วย วณิกกุล), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
บรรพ ๑ - ๒ (พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๘) พิมพ์ครั้งที่ ๓ โดย เนติบัณฑิตยสภา โรงพิมพ์
ไทยพิทยา ๒๕๐๕, หน้า ๔๒๕

แต่ถ้าตัวคุณกรณีของนิติกรรมนั้นไม่เป็นสาระสำคัญ เช่นในสัญญาซื้อขายทรัพย์สิน
ด้วยเงินสด ซึ่งใคร ๆ ก็ซื้อได้ แม้จะสำคัญผิดในตัวบุคคลผู้เป็นคู่สัญญา ก็ไม่ทำให้สัญญา
เสียไป

อย่างไรก็ดี ปัญหาในทางปฏิบัติมักจะไม่ค่อยเกิดขึ้นในเรื่องผิดตัวบุคคล โดยมาก
มักจะ เป็นการ เข้าใจผิดในคุณสมบัติของบุคคลนั้นหาได้ผิดเหนือผิดตัวบุคคลไม่

เกี่ยวกับ เรื่องสำคัญผิดในตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีแห่งนิติกรรมนี้เท่าที่ทราบ
ไม่ปรากฏว่าศาลได้เคยวินิจฉัยปัญหาเรื่องนี้ไว้ หากจะมีเรื่องสำคัญผิดในตัวบุคคลซึ่งเป็น
คู่กรณีแห่งนิติกรรมก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสำคัญผิดในสิ่งสาระสำคัญแห่งนิติกรรมอื่น ๆ
อันได้แก่สำคัญผิดว่าคุณสัญญายังมีชีวิตอยู่ เช่นตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๓๒/๒๕๐๐

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๓๒/๒๕๐๐ นายคดีได้เสนอคำขอเอาประกันชีวิตของบริษัท
อากเนย์ประกันภัยจำกัด โดยผ่านทางนายประวิทย์ผู้แทนบริษัท แต่เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม
๒๕๕๕ พร้อมด้วยชำระเบี้ยประกันภัยงวดแรกเป็นเงิน ๕๐๖ บาท แต่เนื่องด้วยการปฏิบัติ
งานของนายประวิทย์ล่าช้า จึงเพิ่งส่งค่าขอนั้นมายังบริษัท เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๕
ทางไปรษณีย์ ถึงบริษัทเมื่อวันที่ ๑๐ เดือนเดียวกัน บริษัทอากเนย์ประกันภัยสนองรับ
ประกันชีวิตนายคดีโดยออกกรมธรรม์ให้ในวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๕ โดยไม่รู้ว่านายคดี
ตายเสียก่อนแล้วตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๕ ยอมรับประกันไว้โดยสำคัญผิดว่านายคดี
ยังมีชีวิตอยู่นั้น ตกเป็นโมฆะ ตามมาตรา ๑๑๕ เพราะขณะที่บริษัทอากเนย์สนองรับ
ทำสัญญาประกันนั้น นายคดีไม่มีชีวิตเพื่อให้ประกันตามมาตรา ๔๔๕ แล้ว

มีนิติกรรมอยู่ประเภทหนึ่ง ซึ่งถือความสำคัญในตัวบุคคลได้แก่การสมรส การ
สำคัญผิดในเรื่องสมรส กฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
มาตรา ๑๔๕๑ วรรค ๒ (บรรพ ๕ เกา) ซึ่งบัญญัติว่า ถ้าความยินยอมในการสมรส
บกพร่องเพราะสำคัญตัวผิด ให้ถือว่าเป็นโมฆะ และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ไ้
ตราพระราชโหม พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องสำคัญผิดในเรื่องสมรสไว้
มาตรา ๑๕๐๕ วรรค ๑ ว่า การสมรสที่ไ้กระทำให้โดยคู่สมรสฝ่ายหนึ่งสำคัญผิดตัวคู่สมรส
การสมรสนั้นเป็นโมฆะ

โดยปกติการสำคัญผิดในตัวบุคคลย่อมถือว่าเป็นการสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมตามมาตรา ๑๙๙ ซึ่งตกเป็นโมฆะที่เดียว แต่ในเรื่องสำคัญผิดในตัวบุคคลผู้ทำการสมรสนี้ มาตรา ๑๕๐๕ วรรค ๑ ให้ถือว่า เป็นโมฆียะเท่านั้น

กรณีสำคัญผิดในตัวบุคคลผู้เป็นคู่สมรสได้แก่ ตั้งใจสมรสกับนางสาว ก. แต่กลายเป็นไปสมรสกับนางสาว ข. นั้น การสมรสเป็นโมฆียะ

การสำคัญผิดในเรื่องสมรส กฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษ จะนำหลักเรื่องสำคัญผิดในมาตรา ๑๙๙, ๑๒๐ ไปใช้กับกรณีสำคัญผิดในการสมรสหาได้ไม่

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ ซึ่งได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๙ มาตรา ๑๕๐๕ บัญญัติว่า "การสมรสที่ได้กระทำไปโดยคู่สมรสฝ่ายหนึ่งผิดตัวคู่สมรส การสมรสนั้นเป็นโมฆียะ

สิทธิขอเพิกถอนการสมรสเพราะสำคัญผิดตัวคู่สมรสเป็นอันระงับ เมื่อเวลาได้ผ่านพ้นไปแล้ว เก้าสิบวันนับแต่วันสมรส"

หลักการและเหตุผล

เทียบมาตรา ๑๔๘๑ บรรพ ๕ เก่า ซึ่งใช้คำว่า "สำคัญตัวผิด" ซึ่งคงมีความหมายเช่นเดียวกันคือ เป็นการสมรสโดยสำคัญผิดเป็นคนละคนกัน มีใช้ความสำคัญผิดในคุณสมบัติฐานของคู่สมรสซึ่งมิได้สำคัญผิดตัวคู่สมรส แต่ถ้ายสำคัญผิดในลักษณะแห่งนิติกรรม เช่นหญิงลงชื่อในทะเบียนสมรสโดยเข้าใจว่าลงชื่อในฐานะ เป็นพยานแต่ได้ลงชื่อในของคู่สมรส ผู้เขียนเห็นว่าในกรณีนี้ น่าจะถือว่าหญิงมิได้ยินยอมสมรสในฐานะสามีภริยา จึงเป็นโมฆะได้ตามมาตรา ๑๔๘๔ ประกอบมาตรา ๑๔๘๖

อย่างไรก็ดี หากชายจดทะเบียนสมรสกับกะเทยโดยเข้าใจผิดว่าเป็นหญิง อันเป็นการสำคัญผิดเกี่ยวกับเพศ ในกรณีนี้การสมรสหากตกเป็นโมฆียะ ตามมาตรา ๑๕๐๕ ไม่ แต่ถือว่าการสมรสนั้นขาดองค์ประกอบสำคัญในการสมรส เพราะตามกฎหมายไทยไม่รับรองผลของการจดทะเบียนสมรสระหว่างคนเพศเดียวกัน แม้การสมรสนั้นไม่เป็นโมฆะตามมาตรา ๑๔๘๖ แต่จะถือว่าเป็นการสมรสตามกฎหมายไม่ได้ ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า

น่าจะกล่าวอ้างไ้ความหลักทั่วไปโดยไม่ต้องขอให้ศาลพิพากษาแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ หรือ เพิกถอนการสมรสแต่อย่างใด

ตัวอย่าง การสำคัญผิดตัวคู่สมรส เช่น

นาย ก. ประสงค์จะจดทะเบียนสมรสกับนางสาวเหลือง แต่นางสาวเหลือง กับนางสาวแดง เป็นพี่น้องฝาแฝดกัน นาย ก. จึงจดทะเบียนสมรสกับนางสาวแดงโดยสำคัญผิด ดังนี้ เป็นการสำคัญผิดตัวคู่สมรส

เทียบมาตรา ๑๑๕

ข้อหาพิจารณาคือ การสำคัญตัวคู่สมรสผิด หากเทียบหลักทั่วไปในเรื่องการ แสวง เจตนา เป็นการสำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม ย่อมมีผลให้เป็นโมฆะ ตามมาตรา ๑๑๕ แต่ในการสมรส เนื่องจากการสมรสมีลักษณะแตกต่างจากนิติกรรม โดยทั่วไป เพราะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางส่วนตัว ทรัพย์สิน และบุตร รวมตลอดถึง บุคคลภายนอก ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดผลให้เบากว่ามาตรา ๑๑๕ เพราะไม่ประสงค์ให้ มีการทำลายการสมรสได้ง่าย ๆ ปัญหาจึงอาจเกิดขึ้นได้ว่า หากการสำคัญตัวคู่สมรสผิด นั้นเป็นเพราะความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงแล้ว จะมาขอ เพิกถอนการสมรสได้ หรือไม่

ในเรื่องนี้มีนักกฎหมายมีความเห็นแตกต่างกันเป็น ๒ นัยคือ

ฝ่ายที่ ๑ เห็นว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ เพราะมาตรา ๑๕๐๕ มีได้บัญญัติ ไว้ในกรณีนี้ว่าจะอ้างความเป็นโมฆะมาขอให้ศาล เพิกถอนมิได้ ทั้งลักษณะของการสมรส ผิดแตกต่างจากการทำนิติกรรมธรรมดาจึงจะอาศัยหลัก มาตรา ๑๑๕ ตอนท้ายที่ว่า "แต่ถ้า ความสำคัญผิดนั้นเป็นเพราะความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของบุคคลผู้แสวง เจตนา ไซ้ ทานว่าบุคคลนั้นหาอาจจะถือเอาความไม่สมบูรณ์นั้นมาใช้ เป็นประโยชน์แก่ตนไม่" มาใช้บังคับไม่ได้ จึงเห็นว่าฝ่ายที่สมรสโดยสำคัญผิดตัวแม่จะเป็นไปโดยประมาทเลินเล่อ อย่างร้ายแรงก็มีสิทธิร้องขอให้ศาลสั่ง เพิกถอนการสมรสได้

ฝ่ายที่ ๒ เห็นว่า มาตรา ๑๕๐๕ บัญญัติถึงผลของการสมรสเท่านั้น ที่ผิด
 แยกจากมาตรา ๑๑๘ การจะใช้สิทธิถือเอาความไม่สมบูรณ์ในการแสดงเจตนาโดย
 บกพร่องมา เป็นประโยชน์แก่ตนได้หรือไม่นั้น เป็นการบังคับตามผลนั้น ซึ่งเมื่อมาตรา
 ๑๕๐๕ มิได้บัญญัติไว้ก็ควรจะนำหลักมาตรา ๑๑๘ มาใช้ได้ ทั้งมีสุภาวติกฎหมายอันเป็น
 หลักทั่วไปในเรื่องนี้ เพื่อให้ศาลใช้ดุลพินิจในการจะเพิกถอนหรือไม่ว่า "สุจริตต่อสุจริต
 คุ้มกัน ผู้ที่ประมาทเลินเล่อยอมเป็นฝ่ายเสียเปรียบ"

สิทธิในการร้องขอให้ศาล เพิกถอนการสมรส เพราะเป็นโมฆียะตามมาตรา นี้
 มาตรา ๑๕๐๘ กำหนดให้สิทธิเฉพาะคู่สมรสที่สำคัญผิดเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นการสำคัญผิด
 แต่ฝ่ายเดียว หรือทั้งสองฝ่ายก็ได้ ผู้มีส่วนได้เสียคนอื่น ๆ จะมาร้องขอมิได้ เว้นแต่
 ในกรณีที่ถูกศาลสั่ง เป็นคนไร้ความสามารถ บุคคลที่มีสิทธิให้ศาลสั่งให้ เป็นคนไร้ความ
 สามารถตามมาตรา ๒๕ จึงจะมีสิทธิร้องขอให้ศาลสั่ง เพิกถอนการสมรสได้ ซึ่งได้แก่
 สามีภริยา ๒ ผู้บุพการี (บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ทวด) ๓. ผู้สืบสันดาน (ลูก หลาน
 เหลน ลื่อ) ๔. ผู้อนุบาล ๕. ผู้พิทักษ์ ๖. พนักงานอัยการ

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นว่าสามีหรือภริยาของคู่สมรสที่สำคัญผิดแล้ว แม้เป็น
 ผู้อนุบาลตามมาตรา ๑๔๖๓ ก็ไม่มีสิทธิร้องขอ เนื่องจากเป็นการใช้สิทธิที่เป็นปรปักษ์
 ขัดต่อประโยชน์ของคู่สมรสฝ่ายนั้น

ระยะเวลาในการใช้สิทธิขอเพิกถอนการสมรส เพราะสำคัญผิดไม่ว่าคู่สมรส
 หรือบุคคลตามมาตรา ๒๕ จะเป็นผู้ใช้สิทธิมีกำหนด ๕๐ วันนับแต่วันสมรส (มาตรา ๑๕๐๕
 วรรค ๒) แต่ในกรณีที่ศาลได้ยกคำขอของบุคคลตามมาตรา ๒๕ และหากระยะเวลา
 ดังกล่าวเหลืออยู่ไม่ถึง ๖ เดือน นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งให้ยกคำขอ หรือไม่มีเหลืออยู่เลย
 มาตรา ๑๕๐๘ วรรคท้ายก็ได้ขยายระยะเวลาให้ออกไปให้ครบ ๖ เดือนหรืออีก ๖ เดือน
 นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งให้ยกคำขอ เพิกถอนการสมรสของบุคคลดังกล่าวแล้วแต่กรณี

แต่มาตรา ๑๕๐๘ วรรคท้ายคงใช้กับกรณีนี้ไม่ได้ เพราะกำหนดระยะเวลา
 ที่คู่สมรสจะใช้สิทธิขอให้ศาล เพิกถอนมิได้ไม่ถึง ๖ เดือนอยู่แล้วจึงจะว่า "เหลืออยู่" ตาม
 มาตรา ๑๕๐๘ ไม่ได้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ เก่า มาตรา ๑๔๕๑ วรรค ๒ กำหนดระยะเวลาบอกกล่าวภายในกำหนดอายุความ ๑ ปี นับแต่วันที่ทราบว่ามีคดีพิพาท หรือ เมื่อมีโอกาสที่จะฟ้องคดีได้ อยู่กันมาจนเกินกำหนดนั้น จะกล่าวอ้างขอให้ศาลสั่งเพิกถอนการสมรสไม่ได้ ผู้ร่างกฎหมายคงจะเล็งเห็นว่ากำหนดอายุความ ๑ ปี ตามมาตรา ๑๔๕๑ บรรพ ๕ เก่าออกจะนานเกินไป เพราะการสำคัญผิดตัวในเรื่องสมรสเห็นกันได้ง่าย วันสมรสสองตัวก็เห็นกันเสียแล้วว่าเจ้าสาวอ้วนหรือผอม ผิดตัวกันหรือไม่ เมื่ออาจรู้ได้เช่นนี้แล้ว จะให้มีเวลาบิณฑล้วยอยู่ได้ถึง ๑ ปี สภาพการณ์อาจกลายเป็นที่เสียหายแก่หญิง ดังนั้น ตามมาตรา ๑๕๐๕ วรรค ๒ บรรพ ๕ จึงได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๕ จึงได้กำหนดระยะเวลาเพียง ๕๐ วัน เพราะมีวัตถุประสงค์ให้มีการทำลายการสมรสที่มีอยู่ และการกำหนดเช่นนี้ เพื่อให้คู่สมรสหากไม่ประสงค์ที่จะอยู่ร่วมกันต่อไปก็รีบเพิกถอนเสียแต่ระยะเวลา ๕๐ วัน ที่กำหนดไว้มิได้คำนึงถึงปัญหาเกี่ยวกับบุตรจึงไม่ได้กำหนดถึง ๓๑๐ วัน เช่นกรณีข้อสันนิษฐานว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดา และระยะเวลา ๕๐ วัน ก็พอสมควรที่คู่สมรสจะไต่ทราบบว่าการสมรสได้ทำผิดแล้ว

ตามมาตรา ๑๕๐๕ วรรค ๒ การที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งสำคัญผิดตัวแสดงให้เห็นปรากฏแก่อีกฝ่ายหนึ่งว่าประสงค์จะกินอยู่ฉันสามีภริยาต่อไป ต่อมาภายหลังจะขอให้ศาลเพิกถอนไต่หรือไม่

ผู้เขียนเห็นว่า การสมรสเป็นโมฆะต่างจากนิติกรรมอื่น กล่าวคือจะบอกกล่าวด้วยตนเองมิได้ ต้องขอให้ศาลเป็นผู้เพิกถอน แต่ลักษณะในการสมรสในกรณีนี้มีผลเบากว่า มาตรา ๑๑๕ เพื่อให้คู่สมรสได้มีโอกาสขบขึงขังใจ เสียก่อนมิใช่ตกเป็นโมฆะ ซึ่งไม่ก่อให้เกิดสถานะทางครอบครัวแต่อย่างใดเลย ดังนั้น เมื่อได้แสดงเจตนาให้ปรากฏว่าจะเป็นสามีภริยากันต่อไป ก็มีลักษณะเป็นการปิดปากมิให้มาร้องขอต่อศาลในภายหลังได้ ทั้งจะถือว่าเป็นการให้สัตยาบันก็ไม่ได้ เพราะมิใช่เรื่องทำนิติกรรม คงเทียบได้กับกรณียอมความ แต่ในชั้นนี้ไม่ต้องมีแบบตามมาตรา ๕๕๑ และคงมิใช่เรื่องตกลงมิใช่สิทธิทางศาล

ปัญหาที่ควรพิจารณาต่อไปมีว่า เมื่อได้รับคำขอแล้วศาลเจ้าต้องมีคำสั่งให้ เพิกถอนการสมรสเสมอไปหรือไม่ ?

เมื่อพิเคราะห์ถึงบทบัญญัติความบรรพ ๕ ซึ่งได้ตรวจชำระใหม่แล้ว เห็นได้ว่า มีข้อแตกต่างจากเดิม ซึ่งมีบทบัญญัติให้ศาลมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจว่าจะสั่งให้ เพิกถอน หรือไม่ เช่นมาตรา ๑๔๘๘, ๑๔๘๑ บรรพ ๕ เก่าใช้คำว่า "ศาลอาจสั่งให้เพิกถอนเสียได้" ดังนั้น ถ้าพฤติการณ์เป็นที่เห็นได้ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องขอเพิกถอนเพื่อเอาเปรียบ ศาล อาจไม่ยอมสั่ง เพิกถอนให้ โดยถือว่า เป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตตามมาตรา ๕ ก็ได้ แต่ตามบรรพ ๕ ซึ่งได้ตรวจชำระใหม่ มีบัญญัติให้เห็นถึงอำนาจศาลที่จะใช้ดุลพินิจ เพียงแต่ถือสิทธิของฝ่าย "ผู้มีส่วนได้เสีย" หรือ "คู่สมรสที่สำคัญผิดตัว ถูกฉ้อฉล ถูกข่มขู่" (มาตรา ๑๕๐๔, มาตรา ๑๕๐๕) ว่า จะมีสิทธิเพียงใดหรือไม่ ทั้งมีไต่ถามกันว่า จะต้อง ใช้สิทธิร้องขอเสมอไปจึง เป็นอำนาจของบุคคลดังกล่าวว่าจะขอให้เพิกถอนหรือไม่ ผู้เขียน จึงมีความเห็นว่า เมื่อมีการร้องขอและหากพิจารณาข้อเท็จจริงว่าต้องควยเหตุต่าง ๆ อันมี ผลให้การสมรสเป็นโมฆียะแล้ว ศาลต้องสั่ง เพิกถอนการสมรส จะใช้ดุลพินิจไม่เพิกถอน มิได้

ข้อสังเกต

๑. สิทธิที่จะขอให้ศาลเพิกถอนการสมรส ตามมาตรา ๑๕๐๕ เป็นสิทธิเฉพาะตัว ดังนั้น เมื่อคู่สมรสฝ่ายนั้นตายจึงไม่ตกทอดไปยังทายาท ตามมาตรา ๑๕๕๕ กับทั้ง เมื่อคู่ สมรสตายก็เป็นเหตุให้การสมรสสิ้นสุดลงโดยไม่ต้องขอให้ศาลมีคำสั่ง เพิกถอนแต่อย่างใด แม้จะได้ยื่นคำร้องขอแล้วก็ตาม ศาลก็ต้องจำหน่ายคดีเพราะไม่เป็นประโยชน์ในการพิจารณา ต่อไป

เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้
เล่ม ๑ (ภาค ๑ - ๒) พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๐๕ (พระนคร :
อักษรสาสน์ ๒๕๐๕), หน้า ๕๕

๒. กำหนดเวลา ๕๐ วัน นับแต่วันสมรสตามมาตรา ๑๕๐๕ วรรค ๒ หากมิได้ใช้สิทธิภายในเวลาดังกล่าว สิทธินั้นย่อมระงับ มิใช่เป็นแต่ "ห้ามมิให้ฟ้องร้อง" ดังเช่นที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๖๓ ด้วยเหตุนี้ ระยะเวลาดังกล่าวจึงมิใช่อายุความ การใช้สิทธิขอเพิกถอนเมื่อพ้นระยะเวลา ๕๐ วันนับแต่วันสมรสก็ดี ศาลมีสิทธิยกขึ้นเองได้ (เทียบคำพิพากษาฎีกา ๒๒๒/๒๔๔๕) ซึ่งตัดสินว่ากำหนดเวลา ๑ ปีตามมาตรา ๑๓๙๕ มิใช่อายุความ ศาลยกขึ้นเองได้ นอกจากนี้มีฎีกาที่ ๑๖๕๔ - ๕/๒๕๐๐, ๑๖๕๖/๒๕๐๕ ประชุมใหญ่ (ที่ ๑๖/๒๕๐๓, ๔๒๘/๒๕๐๕, ๑๐๒๖/๒๕๑๒) เพราะเป็นเรื่องไม่มีอำนาจฟ้องขอเนื่องจากสิทธิระงับไปแล้ว

ส่วนการสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลซึ่งนับว่าเป็นสารสำคัญ มาตรา ๑๒๐ ให้ถือว่า เป็นโมฆียะ แต่ถาเป็นการสำคัญผิดในคุณสมบัติของคู่สมรส เช่นไปขอลูกสาวเขา มาเป็นภรรยาโดยสำคัญผิดว่าเป็นแม่ศรีเรือน แต่เมื่อสมรสกันแล้วกลับปรากฏว่า ชอบหนีไปเล่นไพ่ทุกวัน ไม่ดูแลบ้านเรือน เช่นนี้ จะอ้างว่าเป็นโมฆียะเพราะสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลตามมาตรา ๑๒๐ ไม่ได้ ยังต้องถือว่าการสมรสนั้นสมบูรณ์อยู่ ถ้าไม่ชอบใจ ก็ไปฟ้องหย่า เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

สรุปได้ว่า เรื่องการแสดงเจตนาในการสมรสบกพร่อง เพราะสำคัญผิดนั้น ต้องเป็นไปตามมาตรา ๑๕๐๕ บรรพ ๕ ซึ่งได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๕ จะนำหลักเรื่องสำคัญผิดในมาตรา ๑๑๕, ๑๒๐ ไปใช้กับเรื่องสมรสไม่ได้ ทั้งนี้เพราะผู้ร่างกฎหมายต้องการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของสถาบันครอบครัว อีกประการหนึ่งกฎหมายก็ได้เปิดโอกาสและยอมรับให้มีการหมั้นก่อนสมรส เพื่อศึกษาถึงคุณสมบัติของตัวคู่สมรสก่อนสมรสไว้ก่อนแล้ว กฎหมายเรื่องสำคัญผิดจึงไม่ยอมรับในกรณีที่อ้างว่าสำคัญผิดในคุณสมบัติของคู่สมรส

ในเรื่องการสำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสารสำคัญแห่งนิติกรรมนี้มีข้อพึงสัง เกตว่า มิได้มีบทบัญญัติคุ้มครองบุคคลภายนอกไว้เป็นพิเศษดังเช่นอย่างในเรื่องการแสดงเจตนา ลวงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง หรืออย่างในเรื่องของกลางฉ้อฉล เมื่อกฎหมายมิได้บัญญัติ

รับรองคุ้มครองบุคคลที่สาม หรือบุคคลภายนอกไว้เช่นนี้ โดยหลักกฎหมายจึงย่อมต้องใช้บทกฎหมายทั่วไปเป็นข้อวินิจฉัย ซึ่งในกรณีนี้ย่อมเป็นไปตามหลักโมฆะกรรมโดยทั่วไป

กรณีที่จะถือไม่ได้ว่าเป็นการสำคัญผิดในตัวบุคคล

กรณีดังกล่าวข้างต้นมักจะเกิดในเรื่องนิติกรรมสองฝ่าย ถ้ามีบุคคลอยู่ต่อหน้ากันทั้งสองฝ่าย แล้วทำนิติกรรมกันไป อาจไม่ใช่เรื่องสำคัญผิดในตัวบุคคล เพราะได้อยู่ต่อหน้า เข้าใจถูกในตัวบุคคลกันดีแล้ว เว้นแต่จะเป็นเรื่องที่เจาะจงตัวจะทำนิติกรรมสัญญา กับคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ และมีการสำคัญผิดจำพลาศั่วไป เช่น เป็นลูกฝาแฝดเหมือนกันมาก

อย่างไรก็ดี แม้ในเรื่องที่ทำกันต่อหน้า เช่นนี้ ซึ่งจะอ้างว่าสำคัญผิดในตัวบุคคลไม่ได้ ก็ยังอาจกลายเป็นเรื่องสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลได้ตาม มาตรา ๑๒๐ ทั้งนี้แล้วแต่พฤติการณ์และข้อเท็จจริง เป็นเรื่อง ๆ ไป

๓.๒ สำคัญผิดในข้อเท็จจริงกับข้อกฎหมาย

สำคัญผิดในข้อเท็จจริง (Mistake of Fact) ได้แก่การไม่ทราบข้อเท็จจริงเสียเลย หรือการเข้าใจข้อเท็จจริงผิดไป เช่นไม่ทราบว่า นาง ข.ทำการสมรสแล้ว หรือเข้าใจผิดคิดว่านายแดง เป็นคนชาติฝรั่งเศษ ซึ่งความจริงนายแดง เป็นคนไทย
อย่างนี้เป็นต้น

สำคัญผิดในข้อกฎหมาย (Mistake of Law) ได้แก่การไม่ทราบว่า มีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างไร หรือเข้าใจข้อกฎหมายผิดไป เช่นในการทำสัญญาซื้อขายที่ดิน คู่สัญญาทำการซื้อขายด้วยปากเปล่า เพราะไม่ทราบว่า มีกฎหมายบังคับให้ทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ (มาตรา ๔๕๖) เช่นนี้ เป็นต้น

กฎหมายไทยไม่แยกระหว่างสำคัญผิดในข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย ถ้าตกลงทำสัญญาซื้อขายที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติ (มาตรา ๑๓๐๔) ซึ่งจะโอนกันไม่ได้ตามกฎหมาย (มาตรา ๑๓๐๕, ๑๐๖) และผู้ซื้อสำคัญผิดในข้อกฎหมายคิดว่าโอนกันได้ การแสดงเจตนา

ควยสำคัญผิดเช่นนั้น อาจอยู่ในบังคับแห่งมาตรา ๑๑๕ หรือ ๑๒๐ ก็ได้ แม้ความที่ เป็นสาธารณสมบัติห้าม โอนนั้นจะเกี่ยวกับข้อกฎหมายไม่ใช่ข้อเท็จจริงล้วน ๆ ก็ตาม

ข้อแตกต่างระหว่างข้อกฎหมายกับผลแห่งกฎหมาย ซึ่งคล้ายกับข้อเท็จจริง มาก เช่น เรื่องกรรมสิทธิ์ แม้จะเป็นเรื่องในตัวของกฎหมายก็จริง (มาตรา ๑๓๓๖) แต่ตาคนธรรมดาที่ไม่รู้กฎหมายพูดกัน ถือว่าใคร เป็นเจ้าของมีกรรมสิทธิ์อยู่หรือไม่ เพราะใคร เป็นผู้ได้รับผลของกฎหมายในเรื่องกรรมสิทธิ์อยู่ในเวลานั้น อันเป็นข้อเท็จจริงในความ เป็นเจ้าของอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

ผลทางกฎหมาย

ความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง โดยปกคิยอม เป็นข้อแก้ตัวได้ ทั้งนี้เพราะ ผู้กระทำซึ่ง เป็นผู้สำคัญผิดขาดเจตนา และไม่ประสงค์ต่อผลแห่งการกระทำของตน

ความสำคัญผิดในข้อกฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัว ซึ่งดูจากกฎหมายมีว่า^๑

"IGNORANTIA JURIS NON EXCUSAT

Ignorance of the Law excuses no man

ความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัว"

เพราะตามหลักกฎหมายถือว่า ทุกคนต้องรู้กฎหมาย (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๕, มาตรา ๖๔) ดังนั้น ผู้ที่เข้าใจผิดในข้อกฎหมายยอม เสี่ยงสิทธิและไม่ได้รับ ความคุ้มครองจากกฎหมาย ดังตัวอย่าง เช่น การซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ที่ไม่ได้ทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนค้ำประกันเจ้าหน้าที่ สัญญาซื้อขายเป็นโมฆะ เป็นต้น

^๑ เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม ๑ (ภาค ๑ - ๒) พุทธศักราช ๒๔๙๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๐๔, โรงพิมพ์ อักษรสาสน์ : ๒๕๐๔, หน้า ๑๐๒

^๒ ชานินท์ ทรัพย์วิเชียร, เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาภาษาอังกฤษ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พิมพ์โร เนียว), หน้า ๑๒

ตามกฎหมายไทยไม่แยกเรื่องความสำคัญผิดในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย และมีไว้กับบทบัญญัติใดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่า บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายแพ่งไม่ได้ดังที่บัญญัติไว้ชัดแจ้งในมาตรา ๒๔ แห่งประมวลกฎหมายอาญา และกฎหมายอาญานั้นก็อยู่กับสุภาษิตกฎหมายที่ว่า "NEMO CENSETUR LEGEM IGNORARE" กล่าวคือบุคคลจะกล่าวอ้างว่าตนไม่รู้กฎหมายเพื่อแก้ตัวให้ไม่ต้องรับผิดนั้นหาได้ไม่ ที่กฎหมายอาญาต้องยึดหลักดังกล่าวนี้ก็เพื่อป้องกันมิให้บุคคลหลุดพ้นจากความผิดโดยอ้างความไม่รู้กฎหมายเป็นข้อแก้ตัว จึงมีปัญหาว่า ความสำคัญผิดในข้อกฎหมายในทางแพ่งจะมีผล เช่นเดียวกับในทางอาญาหรือไม่ ในทางแพ่งนั้นกฎหมายค่านึงถึง เจตนาของคู่สัญญา เป็นสำคัญ กฎหมายจะพิจารณาว่า เจตนา นั้น เสื่อม เสียไปโดยสาเหตุแห่งความสำคัญผิดหรือไม่ โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นการสำคัญผิดในข้อเท็จจริงหรือในข้อกฎหมาย ดังนั้น จึงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปมานานแล้วว่า ความสำคัญผิดในข้อกฎหมายในทางแพ่งนั้น อาจทำให้สัญญา เสื่อม เสียไปได้ เช่นเดียวกับความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง ๑

อย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้นักนิติศาสตร์มีความเห็นไม่ลงรอยกัน นักนิติศาสตร์บางท่านได้แบ่งออกเป็น ๒ ความเห็น ดังนี้คือ

ความเห็นที่ ๑ ถือว่าสำคัญผิดในข้อกฎหมายแพ่ง เป็นข้อแก้ตัวได้ว่าไม่รู้ถึงตัวบทบัญญัติกฎหมาย เพราะไม่มีบทตราใดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ชัดแจ้งดัง เช่นประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น จึงควรจะอ้างความสำคัญผิดหรือไม่รู้กฎหมายได้

Decoust "L'erreur de droit" these, Paris 1917; Gorphe
 "Le principe de la bonne foi" these paris 1928; R. Decottignies
 "L'erreur de droit" Rev. trim. de droit civil 1951, p. 309 ets.
 ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช op.cit., p. 102

ความเห็นที่ ๒ ถือว่าจะอ้างว่าความสำคัญผิดในข้อกฎหมายแพ่ง เพราะ
ไม่รู้จักกฎหมายมาเป็นข้อแก้ตัวไม่ได้เลย

แม้นักนิติศาสตร์และศาลในประเทศต่าง ๆ ยอมรับข้อแก้ตัวนี้กัน ยัง
แตกต่างกันอยู่ กล่าวคือ กฎหมายเยอรมันอ้างว่า เป็นความไม่รู้จักกฎหมายอื่นนอกเหนือ
ไปจากกฎหมายอาญาแก้ตัวได้ ตามกฎหมายอังกฤษที่ศาลก็ยอมรับ เป็นข้อแก้ตัวใน
กรณีการกระทำโดยเชื่อว่ามีสิทธิ (claim of right) ซึ่งอ้างว่าเป็นความเข้าใจผิด
ในกฎหมายแพ่ง เช่นเดียวกับกฎหมาย เยอรมันและฝรั่งเศส

ตามกฎหมายไทย ถ้าตกลงทำสัญญาขายที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน
(มาตรา ๑๓๐๔) ซึ่งโอนกันไม่ได้ตามกฎหมาย (มาตรา ๑๓๐๕, ๑๐๖) และผู้ซื้อ
สำคัญผิดในข้อกฎหมายคิดว่า โอนกันได้ การแสดงเจตนาด้วยความสำคัญผิดเช่นนั้น
อาจอยู่ในบังคับแห่งมาตรา ๑๑๕ หรือ ๑๒๐ ก็ได้^๑

ในกรณีทำนิติกรรมซื้อขายสังหาริมทรัพย์ต่อกัน และคู่กรณีสำคัญผิดว่า เพียง
แต่ส่งมอบทรัพย์สินไม่คงจกทะเบียนคอกพนักงานเจ้าหน้าที่ก็มีผลใช้ได้ ซึ่งเป็นการ
สำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม ย่อมเป็นโมฆะ และขณะเดียวกันนิติกรรม
ย่อมเป็นโมฆะเพราะไม่ได้ทำตามแบบ (มาตรา ๑๑๕) จึงมีปัญหาคือไปว่าจะให้นิติกรรม
ดังกล่าวสมบูรณ์ในฐานะเป็นสัญญาจะซื้อจะขายได้หรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่า การจะให้
นิติกรรมสมบูรณ์ตามแบบอันนั้นคงอาศัย เจตนาที่แท้จริงของคู่กรณีเป็นหลัก มีคำพิพากษา
ฎีกา ที่ ๔๒๕/๒๔๗๕ ทำสัญญาซื้อขายที่ดินกันโดยเจตนาทำสัญญาซื้อขายเป็นหนังสือกันเอง
ได้ส่งมอบที่ดินและชำระราคากันแล้ว ทั้งนี้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะตามมาตรา ๔๕๖
ประกอบมาตรา ๑๑๕ จะอ้างเอาหนังสือสัญญาซื้อขายหรือการชำระหนี้เป็นหลักฐานที่เป็น

^๑ เสนีย์ ปราโมช, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒

สัญญาจะซื้อขาย แต่ต้องการผูกพันตามสัญญาจะซื้อขายเสร็จ เกิดขาดโดยทำกันเองอัน
ผิดแบบ จึง เป็นโมฆะไปแล้วเท่านั้น และคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๐๒๕/๒๕๔๓ การซื้อขาย
ที่ดิน ถ้ามีใครจดทะเบียนท่านว่าเป็นโมฆะ จะต้องถือว่า ทุกคนรู้ถึงบทบัญญัตินี้แล้ว ผู้ใด
อ้างว่าไม่รู้จะต้องแสดงให้เห็นพฤติการณ์เฉพาะตัวเป็นพิเศษว่า ตนไม่รู้และไม่อยู่ใน
ฐานะอันจะรู้ได้เช่นนั้น

ผู้เขียนเห็นว่า ความสำคัญผิดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งได้
บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๔, ๑๒๐ เป็นเรื่องสำคัญผิดในข้อเท็จจริงเท่านั้น จะเป็นความ
สำคัญผิดในข้อกฎหมายมิได้เลย ตัวอย่าง เช่น ทกลงทำสัญญาขายที่ดินอันเป็น
สาธารณสมบัติของแผ่นดิน (ตามมาตรา ๑๓๐๔) ซึ่งโอนกันไม่ได้ตามกฎหมาย แต่
ผู้ซื้อได้โอนให้แก่กัน กรณีเช่นนี้เป็นเรื่องการไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ดังที่กฎหมายบังคับ
ไว้เท่านั้น

ความสำคัญผิดกับความไม่รู้ข้อเท็จจริง

ในกฎหมายอาญา คำว่า "Ignorance" กับ "Mistake" มีความ
หมายแตกต่างกันในแง่แนวความคิด และในถ้อยคำที่ใช้ดังนี้

ความไม่รู้ข้อเท็จจริง (Ignorance) หมายถึงการไม่รู้ข้อเท็จจริงใน
ขณะที่ความสำคัญผิด (Mistake) หมายถึงการตัดสินใจที่ผิดอันเกิดขึ้นมาจากสาเหตุ
ของการไม่รู้ข้อเท็จจริงเพียงพอ หรืออาจจะกล่าวโดยสรุปก็คือว่า ความไม่รู้ข้อเท็จจริง
หมายถึงความต้องการที่จะให้รู้ข้อเท็จจริงทั้งหมด ซึ่งเป็นองค์ประกอบของความผิด
ส่วนคำว่า "ความสำคัญผิด (Mistake) ได้แก่ความไม่รู้ข้อเท็จจริงอันมีผลทำให้
การตัดสินใจผิด

" Mistake may be said to be some unintentional act,
omission or error arising from unconsciousness, ignorance,
forgetfulness, imposition, or misplaced confidence"

Rollin M. Perkins, Perkins on Criminal Law second edition,
Foundation Press, 1969, p. 919

หรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า

Ignorance implies a total want of knowledge in reference to the subject matter. Mistake admits a knowledge but implies a wrong conclusion.

ในประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้บัญญัติเรื่องความสำคัญผิดไว้ในมาตรา ๒๒ และความไม่รู้ข้อเท็จจริงตามมาตรา ๕๕ วรรค ๓ หมายถึงข้อเท็จจริงนั้น ความจริงมีอยู่ แต่ผู้กระทำไม่รู้ว่าข้อเท็จจริงเช่นนั้น ส่วนความสำคัญผิดตามมาตรา ๒๒ เป็นความสำคัญผิดที่มีข้อเท็จจริงบางประการ แต่ความจริงข้อเท็จจริงนั้นไม่มีอยู่จริงตามที่เข้าใจ หรือหากจะมีเป็นอย่างอื่น ไม่ตรงตามที่ผู้กระทำเข้าใจ เช่น น. แทง จ. ในที่นี้คือโดยเข้าใจผิดว่าสิ่งที่ น. แทง เป็นสุนัข ล.ตาย น. ไม่มีความผิดฐานฆาต. โดยเจตนา หรือไม่เจตนา เพราะไม่มีเจตนาทำร้ายคน แต่ น. ไม่ระวัง พิจารณาผิดให้จึงเข้าใจผิด น. มีความผิดฐานฆาตคนโดยประมาท (คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๐๘/๒๔๕๓ ๒๔ ข. ๗๕๓)

ส่วนความสำคัญผิดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า "mistake" เพียงคำเดียวเท่านั้น มิได้บัญญัติเรื่องการไม่รู้ข้อเท็จจริงไว้ ทั้งเช่นบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาแต่อย่างใด ในเรื่องสำคัญผิด ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๕ เป็นเรื่องสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม และในมาตรา ๑๒๐ เป็นเรื่องสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สิน ซึ่งเป็นผลทำให้การแสดงเจตนาบกพร่อง และนิติกรรมตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะแล้วแต่กรณี

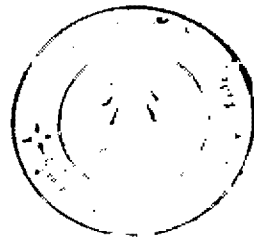
ผู้เขียนเห็นว่า ผลของความสำคัญผิด หรือการไม่รู้ข้อเท็จจริงในกฎหมายอาญาเป็นเรื่องเกี่ยวกับพิจารณาในกานการกระทำของจำเลยว่าจะต้องรับโทษ รับโทษน้อยลงหรือไม่ต้องรับโทษเลยเท่านั้น มิใช่เป็นเรื่องของการแสดงเจตนาทำนิติกรรมดังเช่นที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งเป็นผลให้การแสดงเจตนาที่ตกเป็น

โมฆะหรือโมฆียะ ถ้าหากว่าได้แสดงเจตนาไปโดยสำคัญผิดกึ่งกล่าวแล้ว ถึงแม้ว่าใน
 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีได้บัญญัติ เรื่องการไม่รู้ข้อเท็จจริงไว้โดยชัดแจ้งก็ตาม
 แต่เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า หากผู้แสดงเจตนาว่าข้อเท็จจริงใดมีอยู่ อาจไม่แสดง
 เจตนาทำนิติกรรม แต่เพราะเหตุผู้แสดงเจตนาไม่รู้ข้อเท็จจริงนั้น จึงได้แสดงเจตนา
 ไป ตัวอย่างเช่น ก.ต้องการแสดงเจตนา กับ ข. แต่เพราะไม่รู้ข้อเท็จจริงว่า ข.
 กับ ค. เป็นพี่น้องฝาแฝดกัน รูปร่างหน้าเหมือนกัน ก. จึงได้แสดงเจตนาทำนิติกรรม
 กับ ค. ไปด้วยสำคัญผิด กรณีเช่นนี้เป็นเรื่อง ก.สำคัญผิดในตัวบุคคล จึงเป็นการ
 สำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญของนิติกรรม และขณะเดียวกัน ก.ก็แสดงเจตนา
 เพราะการไม่รู้ข้อเท็จจริงด้วย ถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดอย่างต้องตก
 อยู่ภายใต้บทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๑๕ เพราะผิดตัวบุคคล
 ซึ่งต้องการแสดงเจตนา ดังนั้น ความสำคัญผิดในกฎหมายแพ่งก็คือการไม่รู้ข้อเท็จจริง
 นั้นเอง อันทำให้ผลของการแสดงเจตนาไม่เป็นไปตามที่ผู้แสดงเจตนาตั้งใจ เพราะ
 หากผู้แสดงเจตนาว่าข้อเท็จจริงดีแล้ว และได้แสดงให้ผิดไปจากข้อเท็จจริงที่รู้อยู่แล้ว
 กรณีต้องด้วย เรื่องนิติกรรมอำพราง

อนึ่ง เห็นว่าความสำคัญผิดอันเนื่องมาจากการไม่รู้ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้
 อาจเกิดจากค่านผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมนั้นเอง หรืออาจเกิดจากบุคคลภายนอก
 หรือคู่กรณีก็ได้ เป็นต้นว่าการหลอกลวง ปกปิดความจริงที่ควรจะบอกให้ทราบ อันมีผล
 ทำให้ผู้แสดงเจตนาไม่รู้ถึงข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง และได้แสดงเจตนาออกไปซึ่งเรียกว่า
 เป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด

๓.๓ สำคัญผิดด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

ความสำคัญผิดด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เป็นข้อยกเว้นใน

๑๐๑.๓

ความประมาทเลิน เลอคืออะไร

นักนิติศาสตร์มักจะอ้างถึงคำของ Baron Alderson ที่ได้กล่าวไว้ในคดีเรื่องหนึ่งอย่างเหมาะสมความว่า ประมาทเลิน เลอคือไม่ทำตามที่วิญญูชนทำหรือทำตามที่วิญญูชนจะไม่ทำในการดำเนินกิจการแห่งชีวิตตามปกติ ๑

ดร. จีค เศรษฐบุตร ได้อธิบายว่า "เป็นการกระทำซึ่งบุคคลที่มีความระมัดระวังอย่างธรรมดา เขาไม่กระทำกัน หรือการละเว้นกระทำซึ่งบุคคลที่มีความระมัดระวังอย่างธรรมดาเขาไม่ละเว้นกระทำ" ๒

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ จิตติ ดึงศภิตย์, "ประมาทเลิน เลอ" วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ๒๕๒๑, หน้า ๘

๒ ดร. จีค เศรษฐบุตร, เรื่องเดียวกัน.

ตามบทวิเคราะห์ข้างต้นนี้ เห็นได้ว่าประมาทเลินเล่อ เป็นแต่เพียง เหตุการณ์กระทำอันหนึ่ง (objective fact) ไม่เกี่ยวกับจิตใจของผู้กระทำการนั้น เลย จิตใจของผู้กระทำจะเป็นอย่างไรไม่ต้องนำมาพิจารณา ๑

ในชั้นนี้คงเข้าใจเสียก่อนว่า การประมาทเลินเล่อนี้มีทั้งร้ายแรงและไม่ร้ายแรง ถ้าเป็นแต่เพียงประมาทเลินเล่ออย่างไม่ร้ายแรงแล้ว ผู้แสดงเจตนาที่อาจอ้างความเสียหายแห่งการแสดงผลเจตนาขึ้นได้ กฎหมายไม่ห้าม เพราะโดยลักษณะของการสำคัญผิดนั้น ตามปกติส่วนหนึ่งก็เป็นเหตุที่เกิดขึ้นจากกรณีที่ไม่ผู้แสดงเจตนา ไม่ได้ใช้ความระมัดระวังเท่าที่ควรอยู่แล้ว

ส่วนความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ก็คือการกระทำหรือละเว้นกระทำ ซึ่งบุคคลที่มีความระมัดระวังเพียงเล็กน้อย ก็ไม่กระทำหรือละเว้นกระทำ ดังนี้ สำคัญผิด เพราะความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง จึงหมายความว่าผู้แสดงเจตนาไม่ได้ใช้ความระมัดระวังอย่างใดเลย หรือผู้แสดงเจตนาไม่มีความสะเพร่าหรือไม่ใช้ความระมัดระวังอย่างมากที่สุด จึงเกิดสำคัญผิดขึ้น

ตัวอย่าง เช่น นาย ก. ตั้งใจจะขายสุนัขตัวสีดำแก่ให้นาย ข. ซึ่งได้เคยแสดงความตั้งใจซื้อไว้ แต่ในวันตกลงทำสัญญาด้วยความสำคัญผิดนี้กวนาย ค. นั้นคือนาย ข. ซึ่งตนจะขายสุนัขนี้ให้ จึงได้ขายสุนัขนี้ให้นาย ค. ไปเช่นนี้ นิติกรรมซื้อขายสุนัขดังกล่าวยอมตกเป็นโมฆะ แต่ปรากฏว่าการแสดงผลเจตนาของนาย ก. นั้นได้เกิดขึ้นเพราะความสะเพร่า หรือการไม่ใช้ความระมัดระวังอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของนาย ก. เอง กล่าวคือ ถ้าหากจะใช้ความสังเกตหรือลงมาพบตัวนาย ค. เสียก็คงจะเห็นได้ว่า นาย ค. เป็นคนละคนกับนาย ข. ซึ่งเคยมาที่บ้านตนเพื่อแสดงความประสงค์ซื้อสุนัขก่อนหน้านี้ นาย ก. จะถือเอาประโยชน์จากการที่นิติกรรมดังกล่าวเป็นโมฆะเพื่อเรียกสุนัขคืนจากนาย ค. ไม่ได้

ปัญหาต่อไปมีว่า การแสดงเจตนาด้วยการสำคัญผิดนั้นแค่นั้นเพียงไรจึงจะถือว่า เป็นความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนั้น เป็นปัญหาข้อเท็จจริงซึ่งจะต้องพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไปโดยอาศัยข้อเท็จจริงเป็นประมาท ในเรื่องหนึ่ง ๆ อาจมีข้อเท็จจริงผิดแปลกออกไปก็ได้ เพราะฉะนั้น การที่จะวินิจฉัยว่าอย่างไร เป็นการประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนั้น ต้องอาศัยข้อเท็จจริงประกอบกับความระมัดระวังอัน เป็นปกติวิสัยของสามัญชนจะพึงปฏิบัติในการนั้น

มีสุภาษิตกฎหมาย^๑ ว่า "ความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงก็เปรียบประดุจความทุจริต"

"LATA CULPA DOLO AEQUIPARATUR"

"Gross negligence is tantamount to fraud"

หรือ "การเลินเล่ออย่างร้ายแรงก็เท่ากับจงใจกระทำความผิด"

"CULPA LATA DOLO AEQUIPARATUR"

"Gross negligence is held equivalent to intentional wrong"

๓.๓. ความประมาทเป็นผลร้ายแก่ใครบ้าง

๑. กฎหมายห้ามมิให้ถือเอาข้อโมฆะเป็นประโยชน์แก่เฉพาะผู้ซึ่งแสดงเจตนาโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง กล่าวคือผู้แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดนั้นแทบจะไม่ได้ใช้ความระมัดระวังในการแสดงเจตนาของตนเสียเลยนั่นเอง นอกจากนั้นแล้วแม้จะมีความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงเกิดขึ้น แต่ก็เป็นความประมาทที่เกิดจาก

^๑ ชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร, เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาภาษาอังกฤษ
 คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พิมพ์โร เนียว) ๒๕๒๐, หน้า ๖, ๑๖

การแสดง เจตนาของบุคคลซึ่ง เป็นฝ่ายรับการแสดง เจตนา กฎหมายก็ไม่ห้าม เช่นกัน
จึงอาจยกความไม่สมบูรณ์นั้นขึ้นอ้าง เพื่อประโยชน์แก่ตนได้ เว้นแต่กรณีที่อีกฝ่ายหนึ่ง
ดังกล่าวนั้นเองก็ได้แสดง เจตนา โดยสำคัญผิดด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง
ด้วย ซึ่งถ้ากรณีเป็นเช่นนั้น คู่กรณีทั้งสองฝ่ายก็ไม่อาจยกความไม่สมบูรณ์ขึ้นมาอ้าง
ได้เลย และ

๒. ผู้ที่เป็นผู้แทนและทายาทผู้สืบสิทธิของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วย ดังนั้นผู้ที่
สืบสิทธิโดยตรงและอยู่ในฐานะเดียวกับคู่กรณีฝ่ายที่ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง
จะยกเอาข้อโมฆะขึ้นอ้าง เป็นประโยชน์แก่ตนไม่ได้เหมือนกัน เพราะทายาทเป็นผู้สืบไป
ทั้งสิทธิและหน้าที่ด้วย

๓. ตามหลักกฎหมายแพ่งของไทย สำหรับบุคคลอื่นแม้ เป็นบุคคลภายนอก
ที่ไม่มีส่วนได้เสีย แต่มีได้กระทำความผิด คือมีได้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนั้น ย่อม
สามารถกล่าวอ้างนิติกรรมนั้น เป็นโมฆะได้

๔. แต่ผู้เป็นเจ้านั้นของคู่กรณีไม่อยู่ในฐานะที่จะอ้างข้อโมฆะเพราะความ
ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงได้ แต่ชอบที่จะยกขึ้นกล่าวอ้างความเป็นโมฆะนี้ได้ตาม
มาตรา ๑๓๓ ในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้เสีย

เหตุที่ต้องมีข้อยกเว้นว่า ถ้าความสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่ง
นิติกรรม เกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้แสดง เจตนาแล้ว บุคคล
ผู้แสดง เจตนาดังกล่าวจะอ้างความไม่สมบูรณ์ คือการ เป็นโมฆะมาอ้าง เพื่อใช้ให้เป็น
ประโยชน์แก่ตนไม่ได้ เพราะผู้ร่างกฎหมายถือว่าผู้แสดง เจตนาที่กระทำความผิดโดย
ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนั้นเอง จึงคัดสิทธิผู้แสดง เจตนาให้มีอ้างความไม่สมบูรณ์
แห่งนิติกรรม เพราะสำคัญผิดดังกล่าวเป็นการลงโทษทางแพ่งโดยให้ถือว่า นิติกรรมได้มี
ขึ้นอย่างสมบูรณ์สำหรับผู้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนั้น ทั้ง ๆ ที่ความจริงนิติกรรมนี้

ขาดเจตนาในกรณีนี้ ประมวลกฎหมายลักษณะหนี้ของสวิส มาตรา ๒๖ ได้บัญญัติไว้ตรงไปตรงมามากกว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย กล่าวคือ เขาถือว่าในกรณีที่สำคัญผิด เป็นเพราะผู้แสดงเจตนาประมาทเลินเล่อ นั้น นิติกรรมย่อมไม่สมบูรณ์เพราะขาดเจตนาหรือเจตนาวิปริต แต่ว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายเนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของนิติกรรมนั้นได้ นอกจากคู่กรณีฝ่ายดังกล่าวหรือควรจะรู้ซึ่งสำคัญผิดนั้น

สำหรับของไทยกรณีที่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลภายนอกที่จะพึงอ้างประโยชน์จากการแสดงเจตนา นั้น ใ้รู้ว่า เขาแสดงโดยประมาทร้ายแรง ตั้งใจค่อวัตถุประสงค์ หรือผลอีกอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ ยังจะได้รับความคุ้มครองอยู่หรือไม่ กฎหมายมิได้ไว้ไว้ แต่ศาลเคยวินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาฎีกาที่ ๕๓๗/๒๕๐๖^๑ ระหว่างการรถไฟแห่งประเทศไทย โจทก์ บริษัททองไทย (๑๕๕๖) จำกัด จำเลย ความว่า จำเลยได้เสนอขายของแก่โจทก์ โดยคำนวณราคาผิดพลาดไปหนึ่งจุดทศนิยม จึงเสนอราคาต่ำ คือแสดงเจตนาออกมาผิดจากในใจจริง เจ้าหน้าที่โจทก์ได้รู้อยู่แล้ว และได้เสนอต่อผู้ว่าการรถไฟให้ทราบ ทั้งนี้ฟ้องบังคับจำเลยตามข้อเสนอสายไม่ได้ ความจริงรูปเรื่องเช่นนี้ คำนึงเกี่ยวกับเรื่องสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมอันทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ แต่ศาลถือว่าการแสดงเจตนาที่ต่างกับเจตนาจริง ตามมาตรา ๑๑๗

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเห็นได้ว่า เรื่องของมาตรา ๑๑๗ ต้องเป็นเรื่องผู้แสดงเจตนา รู้ตัวว่า เจตนาที่แท้จริง เป็นอย่างไร แต่แสดงเจตนาออกให้ผิดจากเจตนาที่แท้จริง ส่วนมาตรา ๑๑๕ เป็นเรื่องผู้แสดงเจตนาแสดงเจตนาออกมา

โดยไม่รู้ตัวที่แสดงเจตนาออกมานั้นไม่ตรงกับเจตนาแท้จริงของคน เพราะเหตุไม่รู้ตัว จึงเรียกว่า เป็นการสำคัญผิด

ถ้าทั้งสองฝ่ายต่างประมาทเลินเล่อด้วยกัน ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะยกความเป็นโมฆะขึ้นกล่าวอ้าง เขาประโยชน์แก่คนไม่ได้

๓.๓.๒. กรณีที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าเป็นความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

การแสวงหาเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมนั้นแต่ไหนเพียงไรจะถือว่า เป็นความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เป็นปัญหาข้อเท็จจริงซึ่งจะต้องพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป เป็นเรื่องที่ศาลจะเป็นผู้วินิจฉัย เทียบเคียงกับหลักการปฏิบัติของขนบธรรมเนียมโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้ภายในบังคับมาตรา ๑๒๕

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๑๓/๒๔๗๓ ระหว่างนายสอาด ชีราบุตร โจทก์ ขุนศิลาธร วิสุทธิ จำเลย

สำคัญผิดในสาระสำคัญโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ตนจะถือเอาประโยชน์ในการผิดหลงไม่ได้ (โจทก์จำเลยต่างปกครองเนื้อที่ในโฉนดไขว้กัน)

ตาม พ.ร.บ. ออกโฉนดที่ดิน ร.ศ. ๑๒๗ ม. ๓๕, ๔๑, ๔๒, ๔๔ โจทก์ได้รับโฉนดโฉนด และรับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยชอบด้วยกฎหมาย ถึงแม้จะไม่ได้ปกครองที่ดิน ก็ยังไม่ขาดกรรมสิทธิ์ เพราะตั้งแต่ขอมาก็เพียง ๖ ปีเศษเท่านั้น ฝ่ายจำเลยถึงแม้จะตั้งใจซื้อที่ดิน ๖๓ ไร่ แต่ไปรับโฉนดที่ ๔๗๕ สำหรับที่ ๕๓ ไร่ ก็เป็นความผิดของจำเลยเองไม่ตรวจตราโฉนดให้ถูกต้อง จำเลยหากรรมสิทธิ์ในที่ดิน ๖๓ ไร่ (คือโฉนดที่ ๔๕๕) ไม่ได้ เมื่อการซื้อขายที่ดินได้โอนโฉนดถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ผู้ขายย่อมได้กรรมสิทธิ์ เพราะฉะนั้น โจทก์ได้กรรมสิทธิ์ในโฉนดที่ ๔๕๕ และจำเลยได้กรรมสิทธิ์ในโฉนดที่ ๔๗๕ ห้ามมิให้จำเลยเกี่ยวข้องกับที่ดินโฉนดที่ ๔๕๕

๓.๓.๓. กรณีศาลฎีกาวินิจฉัยว่า มิใช่เป็นความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๓ - ๕๔/๒๔๗๕ ระหว่างอัยการชัยภูมิ โจทก์ นายขุน จำเลย นายพิมพ์ นายเหลื่อม นายประกัน

นายประกันจำเลยในคดีอาญาไต่ถามคำร้องต่อศาลว่า จำเลยป่วยเป็นไข้
ตาย และได้ยื่นมรณบัตร ซึ่ง ก. กำนัน เป็นผู้ออกให้ต่อศาล ศาลสอบโจทก์แล้ว โจทก์
ไม่มีข้อคัดค้านศาล จึงสั่งให้นายประกันพ้นจากความรับผิดชอบ และให้คดีเป็นอันระงับ
เสร็จไป ต่อมาราว ๔ ปี เจ้าพนักงานจับจำเลยได้

ศาล ได้สอบสวนแล้ว มีคำสั่งให้ปรับนายประกันเต็มตามสัญญา แต่ศาลอุทธรณ์
พิพากษาให้นายประกันหลุดพ้นจากความรับผิดชอบตามสัญญา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การที่ศาลได้สั่งให้นายประกันหลุดพ้นจากความรับผิดชอบ
ได้ทำไปโดยสำคัญผิดว่า จำเลยได้ตายไปแล้วจริง ทั้งมิได้เกิดขึ้นโดยความประมาท
เลินเล่ออย่างร้ายแรงของศาลแต่ประการใดเลย และเห็นว่าข้อที่จำเลยได้ตายไป
จริงหรือไม่นี้เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมการ เลิกสัญญาประกัน ฉะนั้น คำสั่งที่ให้
นายประกันพ้นจากความรับผิดชอบ จึงตกเป็นโมฆะตาม ป.พ.พ.มาตรา ๑๑๕ นายประกัน
จึงยังคงต้องผูกพันตามสัญญาประกันอยู่ ทั้งปรากฏว่านายประกันได้ผิดสัญญาประกันนั้นแล้ว
ด้วย จึงพิพากษายืนตามศาลเดิมให้ปรับนายประกันตามสัญญาประกัน

การสำคัญผิดในสาระสำคัญในตัวบุคคล หรือตัวทรัพย์สิน ตามมาตรา ๑๑๕ ต่าง
จากการสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินตามมาตรา ๑๒๐ มาก กล่าวคือ ตาม
มาตรา ๑๑๕ เป็นการสำคัญตัวบุคคลหรือทรัพย์สินอันเป็นสาระสำคัญของนิติกรรมผิดไป
เช่นไปทำสัญญากับนาย ก. โดยคิดว่า เป็นนาย ข. หรือตั้งใจจะซื้อทองแต่ไปซื้อทองแดง
เป็นต้น แต่ตามมาตรา ๑๒๐ นี้ ตัวบุคคลหรือทรัพย์สินนั้นถูกต้องกับเจตนาแล้ว
เพียงแต่คิดว่าบุคคลหรือทรัพย์สินนั้นมีคุณสมบัติบางประการ ซึ่งความจริงไม่มี เช่น ตั้งใจจะ
ทำสัญญากับ ก. โดยคิดว่าก. ชีบร้องเพลงเก่ง ความจริงก็ได้ทำสัญญากับ ก. โดย
ถูกต้อง แต่ปรากฏว่า ก. ร้องเพลงไม่เป็นดังนี้เป็นการสำคัญผิดในคุณสมบัติ กรณีต้องด้วย
มาตรา ๑๒๐ ซึ่งอาจจะสรุปข้อแตกต่างระหว่างมาตรา ๑๑๕ กับ ๑๒๐ ได้ดังต่อไปนี้

ข้อแตกต่างระหว่างสารสำคัญแห่งนิตินกรรมกับคุณสมบัตินั้นคือ

๑. สารสำคัญแห่งนิตินกรรม เป็นเรื่องที่กำหนดโดยมีสภาพตามกฎหมาย ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้โดยข้อตกลงระหว่างบุคคล เป็นข้อที่จะต้องมียู่เอง เกิดแต่สภาพของมันเอง โดยบุคคลไม่ต้องได้คิดนึกถึง

เรื่องคุณสมบัตินั้น เป็นเรื่องถือตามความนิยมคิดนึกของบุคคล โดยปกติทั่วไปว่าคุณสมบัติอย่างไหนจะนับว่าเป็นสำคัญหรือไม่ และอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการเฉพาะเรื่อง เช่นข้อชาวชนิกที่ ๑ หนึ่งกระสอบ แอ็ดดูมีชาวชนิกที่ ๒ ปนม่าเพียงกำมือเดียว ตามปกติธรรมดาไม่นับว่ามีข้อบกพร่องในคุณสมบัติที่สำคัญ ก็ยังเรียกได้ว่าชาวกระสอบนั้นเป็นชาวชนิกที่ ๑ นั้นเอง เรื่องใค้มีการตกลงกันไว้เป็นพิเศษก็อาจต้องถือตามเจตนาข้อตกลงของเขา แม้จะเป็นการผิดแปลกแตกต่างกับหลักนิยมตามธรรมดาก็ตาม ต้องบังคับตามข้อตกลงกำหนดเงื่อนไขนั้น

๒. เรื่องสารสำคัญแห่งนิตินกรรมกฎหมายมิให้ดูแสดงเจตนาโดยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงยกเอาข้อโมฆะขึ้นเป็นประโยชน์แก่คน

แต่เรื่องสำคัญผิดในคุณสมบัติตามมาตรา ๑๒๐ มิได้ห้ามไว้ ดังนั้น ถ้ามีการสำคัญผิดด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง จะบอกกล่าวเสียได้ตามมาตรา ๑๒๐ หรือไม่ กรณียังเป็นที่ยสงสัยอยู่

๓. สำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิตินกรรม เท่ากับไม่มีเจตนาเสียเลย การแสดงเจตนาจึงตกเป็นโมฆะ ไม่มีอะไรต่อกันเลย

แต่ถ้าสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์ ผลทางกฎหมายเป็นเพียงโมฆียะ เพราะสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิตินกรรมได้มีอยู่เข้าใจดีแล้ว จะว่าไม่มีเจตนาตรงกับรูปเรื่องไม่ได้ โดยจะถือได้ว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญผิดกันแล้ว เพียงแต่มีสิทธิบอกกล่าวเพิกถอนการแสดงเจตนาได้เท่านั้น

๔. อย่างไร เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมนั้น ต้องทำความเข้าใจกันตามหลักกฎหมายทั่วไปในเรื่องนิติกรรม (มาตรา ๑๑๒)

แต่เรื่องคุณสมบัติอาจมีตัวบทกฎหมายกำหนดคุณสมบัติไว้เป็นพิเศษเฉพาะเรื่องก็ได้ เช่น เรื่องการขอขายอสังหาริมทรัพย์ขาดบกพร่องหรือล่าจำนวน (มาตรา ๔๖๖) ความรับผิดชอบในการรอนสิทธิ (มาตรา ๔๙๕) การขายตามตัวอย่าง (มาตรา ๕๐๓) การขายตามคำพรรณนา (มาตรา ๕๐๔) นอกจากนี้ก็ได้กรณีตาม มาตรา ๔๙๒, ๕๓๑, ๕๔๔, ๕๙๘, ๖๐๖, ๘๖๕ และ ๑๐๔๐ เป็นต้น

๓.๔ ความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล

การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล โดยหลักการไม่เรียกว่ามีการแสดงเจตนาโดยวิปริต ยกเว้นแต่บางกรณีซึ่งถือว่าคุณสมบัติของบุคคลนั้นเป็นสาระสำคัญในการทำนิติกรรม แต่เป็นกรณีใดบ้างก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไป * ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า การสำคัญผิดคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งความปกติกัยยอมเป็นสาระสำคัญตามมาตรา ๑๒๐ นี้ เป็นบทบัญญัติที่ใกล้เคียงกับมาตรา ๑๑๕ ฉะนั้นจึงต้องระมัดระวังอย่าปะปนกัน เพราะสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแตกต่างกัน แม้จะเกี่ยวกับตัวบุคคลเหมือนกัน แต่มาตรา ๑๒๐ นี้หมายความถึง เฉพาะคุณสมบัติของบุคคลอันเป็นเรื่องการกระทำโดย มีเจตนาอยู่บางว่า จะทำสัญญากับใคร ทำสัญญาอะไรก็ได้ครบถูกต้องตามเจตนา หากแต่คุณสมบัติของบุคคลที่ทำสัญญาด้วยนั้นบกพร่องขาดคุณสมบัติที่สำคัญไป แต่เข้าใจผิดคิดว่าไม่บกพร่องจึงทำสัญญาด้วย โดยเหตุชักจูงใจ

พระยาเทพวิหุร (บุญช่วย วณิกกุล), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ - ๒ มาตรา ๑ ถึง ๒๔๐, พระนคร : โรงพิมพ์ไทยพิทยา ๒๕๐๓, หน้า ๔๓๓

ให้เข้าทำสัญญา เพียงแค่นี้กฎหมายจึงบัญญัติให้เป็นเพียงโมฆียะ เท่านั้น

การสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลมิใช่จะทำให้นิติกรรม เสื่อม เสีย เป็นโมฆียะ ไปเสียทุกกรณี หากแต่คุณสมบัติที่สำคัญผิดนั้น จะต้อง เป็นสาระสำคัญด้วย จึงจะมีผลให้ นิติกรรม เสื่อม เสีย

๓. ๔.๑ กรณีใดคุณสมบัติของบุคคล เป็นสาระสำคัญ

มาตรา ๑๒๐ บัญญัติว่า "การแสลง เจตนา ถ้าทำด้วยสำคัญผิดในคุณสมบัติ ของบุคคลหรือทรัพย์สิน ซึ่งตามปกติย่อมนับว่า เป็นสาระสำคัญไซ้ แสลง เจตนาอย่างนี้ ทานว่า เป็น โมฆียะ"

จากบทบัญญัติก็กล่าวจึงต้องพิจารณาว่า อะไรที่ว่าเป็นสาระสำคัญของบุคคล หรือทรัพย์สินที่จะทำให้การสำคัญผิดเป็น โมฆียะ ซึ่ง เรื่องนี้ เป็นข้อเท็จจริงแล้วแต่ประเพณี หรือความนิยมตามกาลสมัย และบางกรณีต้องวินิจฉัยตามความต้องการ ของคู่สัญญา เฉพาะ เรื่อง เฉพาะรายไปว่าคู่สัญญามีความประสงค์ต่อคุณสมบัติอย่างไรในการทำนิติกรรม นั้น ๆ

คุณสมบัติของบุคคล ซึ่งตามปกตินับว่า เป็นสาระสำคัญไม่ใ้หมายความว่า เฉพาะ เพียงรูปร่างลักษณะแต่อย่าง เดียว แต่หมายถึงคุณลักษณะอื่น ๆ ทั้งหลายด้วย ที่จะ กระทบกระเทือนถึงความ เชื่อถือถึงคุณค่าของบุคคลนั้น เช่นความไว้วางใจในตัวคู่สัญญา อีกฝ่ายหนึ่งในสัญญาซึ่งต้องการกระทำกัน เวลายาวนาน เช่นการเข้าหุ้นส่วนร่วมทำกิจการ ด้วยกัน หรือการตั้งตัวแทนไปทำกิจการที่ต้องการความสุจริตไว้วางใจกัน โดยอาศัยความ เชื่อใจในความสุจริตเป็นใหญ่ ถ้าความจริงปรากฏว่า เป็นคนทุจริตกระทำผิดมาแล้ว ไว้วางใจกันไม่ได้ ก็อาจถือได้ว่าขาดคุณสมบัติในข้อสำคัญได้เช่นกัน

การสำคัญผิดที่ให้นิติกรรมตกเป็นโมฆียะตามมาตรา ๑๒๐ นั้น เป็นเรื่อง ที่ไม่มีการสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรมอย่างใดในมาตรา ๑๑๕ ทั้งสิ้น หมายความว่า มีการ เข้าใจในตัวบุคคลถูกต้องแล้ว เข้าใจในวัตถุที่ประสงค์ถูกต้องแล้ว และเข้าใจใน วัตถุแห่งหนี้ถูกต้องแล้ว เพียงแต่มีการสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล เท่านั้น

ตัวอย่าง เช่น ก.ตกลงจ้าง ข. มาเป็นครูสอนกฎหมาย ก. เข้าใจ
 ดีว่า จ้าง ข. แน่ ไม่มีการผิดตัว และเข้าใจวัตถุประสงค์ในการจ้างดีแล้วว่าจ้างมาเพื่อ
 สอนกฎหมายแก่นักเรียน วัตถุประสงค์นี้คือการสอนกฎหมายไม่ใช่จ้างมาทำความสะดวก
 หรือร้องเพลง เป็นการผ่านพ้นความสำคัญผิดตามมาตรา ๑๑๕ มาหมดแล้ว แต่มาติดอยู่
 ตรงที่ว่า ก. เข้าใจว่า ข. เป็นบัณฑิตทางกฎหมายซึ่งผ่านงานตุลาการมาอย่างช้าของ
 แดกความจริง ข. ไม่ใช่บัณฑิตทางกฎหมาย แต่เป็นเพียง เสมียนทำหน้าที่লামประจำศาล
 เท่านั้น ทั้งนี้เป็นการเข้าใจผิดในคุณสมบัติของบุคคลซึ่งตามปกติย่อมนับว่าเป็นสาระสำคัญ
 แก่เรื่อง เช่นนี้ ฉะนั้น สัญญาจ้าง ข. มาเป็นครูสอนกฎหมายจึงตกเป็นโมฆียะ ตาม
 มาตรา ๑๒๐ อาจบอกกลางเสียได้ตามมาตรา ๑๓๗

การจะพิจารณาว่ากรณีใดคุณสมบัติของบุคคล เป็นสำคัญ จำต้องทราบว่า มี
 นิตินกรรมชนิดใดบ้างที่โดยปกติถือว่าคุณสมบัติของบุคคล เป็นสำคัญ

หลักในเรื่องนี้อาจแยกออกได้ดังนี้

ก. กิจการต่าง ๆ อันเกี่ยวกับสภาพบุคคล และความสัมพันธ์ในครอบครัว
 โดยปกติถือว่าคุณสมบัติของบุคคล เป็นสาระสำคัญ เช่นการรับรองบุตร ถ้าผิดตัวไม่ต้อง
 ถือว่าการแสดงเจตนาอันเป็นโมฆียะ

ข. การใด ๆ อันเป็นการทำให้เปล่า โดยปกติถือเอาตัวบุคคล เป็น
 สาระสำคัญ เช่น ก. จะยกทรัพย์ให้แก่ชายแฉ่งซึ่ง เคยช่วยชีวิต ก. ไว้ แต่ปรากฏว่า
 นายแฉ่งคนที่มารับนั้นบังเอิญ เป็นคนที่ชู้พ้องกัน เป็นต้น

ค. สำหรับนิตินกรรมหรือการใด ๆ อันมีสิ่งตอบแทนนั้น โดยปกติไม่ได้
 พิจารณาถึงคุณสมบัติของบุคคล เป็นประมาณ เช่นการจ้างคู่สู้คดีกัน เป็นต้น ถ้าคู่คดี

ไต่ก็เป็นคู่สี่ชนิดนั้นได้ แต่ก็มียุมากที่มีการพิจารณาถึงคุณสมบัติของบุคคล เป็นประมาณ เช่นคุณสมบัติของผู้เอาประกันภัย (มาตรา ๘๖๕) คุณสมบัติของคู่สัญญาในการเข้าทำหุ้นส่วนสามัญ ต่างฝ่ายต่างพิจารณาถึงเครดิตความเชื่อถือในฝ่ายหนึ่ง

ง. บางกรณีคุณสมบัติของฝ่ายหนึ่ง เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม เห็นได้จากบทกฎหมาย เช่นคุณสมบัติของผู้เช่า (มาตรา ๕๔๔, ๕๔๕) ซึ่งกฎหมายจะบัญญัติห้ามมิให้โอนสิทธิอื่นนอกจากจะมีการยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือว่าถ้าฝ่ายนั้นตาย ก็ให้สัญญาเป็นอันระงับสิ้นไป เป็นต้น

จึงสรุปได้ว่า คุณสมบัติของบุคคลต้องใดก็ตามว่า เจตนาของคู่กรณีมุ่งถึงคุณสมบัติของบุคคลและคุณสมบัตินี้ เกี่ยวข้องกับการชำระหนี้ตามนิติกรรมนั้น ๆ

สรุป การที่จะพิจารณาว่าอย่างไร เป็นคุณสมบัติของบุคคลจึง เป็นสาระสำคัญ จะต้องดูว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งทำโดยพิจารณาถึงคุณสมบัติ เป็นประมาณหรือไม่ ถ้าถือคุณสมบัติ เป็นประมาณแล้ว และขาดคุณสมบัติเช่นนั้น เจตนาที่แสดงไปนั้น เป็นโมฆียะ เช่นโดยปกติความงามของสตรีอันเกี่ยวแก่รูปร่างหน้าตาลักษณะ แม้โดยทั่วไป จะไม่ถือว่าเป็นสาระสำคัญ แต่ถาต้องการจ้างมาเป็นนางเอกละครโทรทัศน์หรือแสดงภาพยนตร์ หากคนที่ตกลงจ้างรูปร่างหน้าตาตัวจริงไม่สวยดังที่ส่งภาพถ่ายมา ย่อมถือได้ว่า เป็นการสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งตามปกตินับว่าเป็นสาระสำคัญ หากจ้างมาเป็นแม่ครัวก็อาจไม่ถือว่าเป็นสาระสำคัญ เป็นต้น

ความสำคัญผิดที่ทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆะ ตามมาตรา ๑๕๕ เป็นเรื่องสำคัญผิดในสิ่งซึ่ง เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม ซึ่งอาจเป็น

๑. สำคัญผิดในตัวบุคคล
๒. สำคัญผิดในวัตถุประสงค์หรือลักษณะแห่งนิติกรรม
๓. สำคัญผิดในวัตถุแห่งหนี้

ส่วนความสำคัญผิดที่ทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆียะ ตามมาตรา ๑๒๐ เป็นเรื่องการสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สิน

ปัญหาที่ควรพิจารณาคือความสำคัญผิดในตัวบุคคล ตามมาตรา ๑๑๙ กับความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล ตามมาตรา ๑๒๐ แตกต่างกันอย่างไรร

ผู้เขียนเห็นว่า มีข้อสังเกตดังนี้

๑. ความสำคัญผิดในตัวบุคคลในมาตรา ๑๑๙ เป็นการสำคัญตัวบุคคลอันเป็นสาระสำคัญของนิติกรรมผิดไป เช่นทำสัญญากับนาย ก. โดยคิดว่า เป็นนาย ข.

ส่วนความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลในมาตรา ๑๒๐ ตัวบุคคลนั้นถูกต้องกับเจตนาแล้ว เพียงแต่คิดว่าบุคคลนั้นมีคุณสมบัติบางประการ ซึ่งความจริงไม่มี เช่นตั้งใจจะทำสัญญากับ ก. โดยคิดว่า ก. ขับร้องเพลงเก่ง ซึ่งความจริงก็ได้ทำสัญญากับ ก. โดยถูกต้อง แต่ปรากฏว่า ก. ร้องเพลงไม่เป็น ทั้งนี้เป็นการสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล

๒. ความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลไม่ว่าจะทำให้นิติกรรมเสื่อมเสียเป็นโมฆียะทุกกรณี หากแต่คุณสมบัติที่สำคัญผิดนั้นจะต้องเป็นสาระสำคัญด้วยจึงจะมีผลให้นิติกรรมเสื่อมเสีย

ส่วนความสำคัญผิดในตัวบุคคล เป็นการแสดง เจตนาผิดตัวบุคคลไปเลย ย่อมทำให้นิติกรรมเสื่อมเสีย เป็นโมฆะ

๓. ในการจะพิจารณาว่าอย่างไรใดเป็นคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งเป็นสาระสำคัญต้องพิจารณาจากค่านิยมแสดง เจตนาว่าต้องการแสดง เจตนาโดยมุ่งถึงคุณสมบัติของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับนิติกรรมนั้น เป็นสำคัญหรือไม่ ถ้าถึงคุณสมบัติของบุคคล

เป็นสิ่งสำคัญแล้ว ถือได้ว่าในกรณีเช่นนั้นคุณสมบัติของบุคคลนับได้ว่าเป็นสาระสำคัญ
แห่งนิติกรรมที่บุคคลผู้แสดงเจตนาต้องการ ฉะนั้น ถ้าขาดคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว
เจตนาที่แสดงออกย่อมเป็นโมฆะ และกรณีนี้คงควมมาตรา ๑๒๐

๓.๔.๒ กรณีที่จะถือไม่ได้ว่าเป็นการสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล

ทั้งได้กล่าวแล้วว่ากรณีนี้จะถือว่า เป็นการสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล
และการพิจารณาต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริง และดูกรณีอีกฝ่ายหนึ่งพิจารณาถึงคุณสมบัติ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นประมาณหรือไม่ เพียงใด ดังนั้น ในบางกรณีก็ดูกรณีกว่าสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล เพื่อจะบอกถ่วงนิตินกรรมนั้น แต่ศาลก็พิเคราะห์แล้ววินิจฉัยว่ามีโทษกรณีสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลตามที่กล่าวอ้าง นิตินกรรมไม่ตกเป็นโมฆียะ

เพื่อความกระจ่างในเรื่องนี้ จึงขอคำพิพากษาศาลฎีกามาเสนอไว้ เพื่อประกอบการศึกษาด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๐๘/๒๕๑๒ วินิจฉัยว่า ในการทำสัญญารับเหมาก่อสร้าง เป็นหน้าที่ของผู้รับจ้างโดยตรงที่จะต้องระวังรักษามลประโยชน์ของตนเอง ฉะนั้น จึงต้องพิจารณาด้วยตนเองว่า ผู้ว่าจ้าง เป็นบุคคลมีหลักฐานสมควรที่ผู้รับจ้าง จะเข้าทำสัญญาด้วยหรือไม่ การที่ผู้รับจ้างไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ดังกล่าว ย่อมเป็นความประมาท และเสี่ยงภัยของตนเอง ฉะนั้น แม้จะมีผู้อื่นแจ้งให้ผู้รับจ้างโดยไม่เป็นความจริงว่า ผู้ว่าจ้าง เป็นคนร่ำรวยมีฐานะก็ยังไม่ใ้ความอุ่นใจทำตกลงตลอดกับผู้รับจ้าง ให้สำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลสัญญารับเหมาก่อสร้างจึงไม่ตกเป็นโมฆียะ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๐/๒๕๑๖ วินิจฉัยว่า จำเลยทำสัญญาประนีประนอมยอมความตกลงแบ่งมรดกของผู้ตายกับโจทก์ โดยจำเลยทราบว่าโจทก์เป็นภรรยาเจ้ามรดกอายุเกินด้วยกัน ๑๖ - ๑๗ ปี แม้จำเลยจะทำสัญญาโดยไม่ทราบว่าโจทก์เป็นภรรยาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้ามรดก เนื่องจากไม่ได้จดทะเบียนสมรส ก็เป็นเพียงจำเลยสำคัญผิดในฐานะทางกฎหมายของโจทก์เท่านั้น หาใช่สำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งตามปกติย่อมนับว่าเป็นสารสำคัญไม่ สัญญาประนีประนอมยอมความจึงไม่เป็นโมฆียะ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๔๒๖/๒๕๑๖ ระหว่างกรมทางหลวง โดยนายอุทัย วุฒิจุล อธิบดีโจทก์ นายหลวง มหานาม จำเลย

จำเลยทำสัญญากับโจทก์รับจ้าง เหมาก่อสร้างถนนลูกรัง และทรายกองทรายทางตามคุณภาพและลักษณะซึ่งกำหนดไว้ในประกาศ เรียกประกวดราคา และจำเลยต้องส่ง

ตัวอย่างไปให้โจทก์วิจัยก่อน แต่ตัวอย่างที่จำเลยส่งไปโจทก์วิจัยแล้วแจ้งว่าใช้ไม่ได้
 ให้นำทรายหยาบแม่น้ำสมค้าย แมตัวอย่างนั้นจำเลยจะนำไปจากแหล่งที่โจทก์แนะนำ
 ในประกาศประกวดราคา ประกาศนั้นก็ระบุไว้แล้วว่า การระบุแหล่งวัตถุเป็นการแนะนำ
 ผู้รับจ้างจะถือ เป็นเหตุปัดความรับผิดชอบใด ๆ ของตนไม่ได้ การสืบแสวงหาวัตถุดำตามสัญญา
 เป็นหน้าที่ของผู้รับจ้างที่จะต้องจัดหาตามคุณภาพและลักษณะที่กำหนด เมื่อจำเลย
 ประกวดราคาได้ และได้ทำสัญญากับโจทก์ครั้งนี้แล้ว จำเลยจะอ้าง เอาความเข้าใจ
 หรือความเชื่อในลักษณะและคุณสมบัติของวัตถุที่โจทก์แนะนำและขอแนะนำให้อาทราย
 หยาบแม่น้ำสมค้ายว่าไม่ต้องรับผิดชอบตามสัญญาหาได้ไม่

จำเลยมีหน้าที่ต้องส่งลูกรังและทรายให้มีคุณภาพและลักษณะตามสัญญา
 แต่จำเลยเอาลูกรังและทรายที่มีลักษณะไม่ถูกต้องส่งไปให้โจทก์วิจัย แม้จำเลยจะ
 ได้รับแจ้งผลการวิจัยว่าใช้ไม่ได้ก่อนสิ้นกำหนดสัญญาเพียง ๕ วัน เมื่อไม่ปรากฏว่า
 เจ้าพนักงานวิเคราะห์ของโจทก์ได้กลิ่นแก๊สไฮโดรซัลไฟด์ หรือกระทำการโดยไม่สุจริต
 จำเลยจะอ้าง เป็นเหตุสุดวิสัยว่าทำการขมิให้ไม่ทันหาได้ไม่

ข้อสัญญาที่กำหนดให้จำเลยส่งตัวอย่างวัตถุไปให้โจทก์วิจัยก่อน เป็นแต่
 ข้อหนึ่งในสัญญาที่จำเลยต้องปฏิบัติตามส่งลูกรัง และทรายให้โจทก์ตามสัญญา มิใช่
 เงื่อนไขแห่งสัญญา

ข้อสัญญาที่ว่า ถ้าปรากฏว่าผู้รับจ้างส่งวัตถุไม่ถูกต้องตามคุณภาพและลักษณะ
 ตามสัญญา ผู้รับจ้างจะต้องนำวัตถุที่ถูกต้องมา เปลี่ยนจน เป็นการถูกต้อง โดยผู้รับจ้าง
 จะคิดค่าเวลา เขากับผู้ว่าจ้างไม่ได้นั้น เป็นข้อสัญญาที่กำหนดไว้ เพื่อให้ผู้ว่าจ้างได้รับ
 วัตถุตรงตามสัญญา ไม่เป็นโมฆะ

หลักกฎหมาย เบอรมัน

ประมวลกฎหมายแพ่ง เบอรมัน ใ้บัญญัติ เรื่องสำคัญผิดในบุคคลไว้ใน
 มาตรา ๑๑๑๐ ว่า ความสำคัญผิดในบุคคลจะไม่มีผลกระทบบกระ เือนค่อความสมบูรณ์

แห่งสัญญา เว้นเสียแต่ว่าการพิจารณาถึงตัวบุคคลนั้นจะเป็น "สาเหตุที่สำคัญแห่งความตกลง (la cause principale de la convention)

ความสำคัญผิดในบุคคลนี้จะต้อง เป็นความสำคัญผิดที่เป็นข้อสำคัญแห่ง เจตนา
 กังนั้น ตัวบุคคลที่ถูกสำคัญผิดนั้น จึงต้อง เป็นสิ่งที่ เป็นสาเหตุสำคัญแห่งความตกลงด้วย
 สำหรับความสำคัญผิดในบุคคลนี้ อาจ เป็นเรื่องที่สำคัญผิดในตัวบุคคล (l'erreur sur
 la personne elle -- même) หรือสำคัญผิดในคุณสมบัติที่เป็นสาระสำคัญของบุคคล
 ก็ได้ (une qualité substantielle de celle - ci)

ความสำคัญผิดในบุคคลนี้ จะอ้างได้ก็เฉพาะในกรณีที่สัญญานั้น เป็นสัญญาที่ทำขึ้น
 โดยยึดหลักคุณสมบัติของบุคคล เป็นสาระสำคัญ (intuitu personae) ส่วนในสัญญา
 อื่น ๆ ที่มีได้ยึดหลักนี้ บุคคลไม่ใช่ข้อสำคัญ (สาระสำคัญ) จึงไม่ถือว่าความสำคัญผิดนั้น
 ทำให้เสื่อม เสียแต่อย่างใด กังนั้น จึงต้องค้นหาสาระสำคัญสำหรับในสัญญาไม่มีค่า
 คอบแทน (ไม่มีบำเหน็จ) นั้น แทนทุกสัญญาจะเป็นสัญญาที่คำนึงถึงบุคคล เป็นสำคัญ
 เพราะเป็นการกระทำทำให้เปล่า ไม่มีค่าคอบแทน จึงต้องมุ่งหมายถึงผู้รับโดยเฉพาะ
 เท่านั้น แต่ intuitu personae อาจ เป็นเรื่องของสัญญามีค่าคอบแทนก็ได้
 โดยเฉพาะในสัญญามีค่าคอบแทนที่คู่สัญญาจำต้องปฏิบัติการชำระหนี้ด้วยตนเอง เช่น
 จ้างแรงงาน จ้างทำของ ให้อุปถัมภ์ สัญญาเช่า เป็นต้น เช่นเดียวกับกฎหมายไทยซึ่งได้
 กล่าวมาแล้ว

สำคัญผิดในบุคคลนี้ รวมถึงสำคัญผิดในคุณสมบัติด้วย ถ้าหากคุณสมบัตินั้น เป็น
 สาระสำคัญของสัญญา

หลักกฎหมาย เรื่องสัญญาสมรสไม่ยอมรับการสำคัญผิดในคุณสมบัติของคู่สมรส
 เช่นเดียวกับของไทย ทั้งนี้ผู้ร่างกฎหมายมุ่งที่จะคุ้มครองสถาบันครอบครัว จึงไม่ยอมให้
 คู่สมรส เจตนาอ้างความสำคัญผิดในคุณสมบัติของคู่สมรส เพื่อบอกกลางใจให้การแสดงเจตนา
 เสื่อมเสียไป

๓.๕ ความสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สิน

เรื่องคุณสมบัติของทรัพย์สินนั้นว่าเป็นสาระสำคัญต้องพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่นเดียวกับเรื่องคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งต้องดูเจตนาของคู่กรณีแห่งนิติกรรมว่ามุ่งหมายถึงคุณสมบัติของทรัพย์สินเป็นสาระสำคัญหรือไม่ และบางทีก็ตองคำนึงถึงประเพณีประกอบด้วย ถ้ามุ่งหมายนิติกรรมเป็นโมฆียะ เข้ามาตรา ๑๒๐

นักกฎหมายรุ่นเก่าของฝรั่งเศส ชื่อ Pothier ได้ให้อุทาหรณ์ไว้ว่า การซื้อเชิงเทียน ถ้าผู้ซื้อเจตนาซื้อวัตถุโบราณสำหรับดูเล่นแล้ว หากปรากฏว่าเชิงเทียนดังกล่าวเป็นของทำในสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้ สัญญาเป็นโมฆียะบอกกลางได้ แต่ถาเป็นของเกาจริง แมผู้ซื้อจะสำคัญผิดในข้อที่น้อยกว่าเชิงเทียนทำด้วยทองคำ แต่ความจริงทำด้วยทองเหลือง ผู้ซื้อก็ไม่สามารถบอกกลางสัญญาซื้อขายได้ เพราะไม่เป็นโมฆียะ

เกี่ยวกับคุณสมบัติของทรัพย์สิน ซึ่งนับว่าสำคัญนั้น น่าจะได้แก่แหล่งกำเนิด สภาพ ประเภท และคุณภาพของทรัพย์สินนั้น ข้อสำคัญที่ต้องสังเกตให้ก็คือ คุณสมบัติของทรัพย์สินที่จะอ้างว่าสำคัญผิดนั้นต้องเป็นคุณสมบัติที่ทำให้ทรัพย์สินนั้นต่างลักษณะ ต่างชนิด หรือต่างประเภทไปจากความเข้าใจของคู่ทำนิติกรรม เช่น เรื่องสร้อยทองคำแท้กับสร้อยทองชุบเพชรแท้กับเพชรเทียม เป็นต้น คุณสมบัติเหล่านี้ทำให้ทรัพย์สินนั้นกลายเป็นของคนละประเภทที่เกี่ยว แต่ถาเป็นแต่เพียงชื่อของเลข เช่น จางซาง ตักเสอชุกสากลโดยเข้าใจว่าเป็นม้าชนสัตว์ ๑๐๐ % แต่ความจริงเป็นม้าชนสัตว์

ผสมเทโทรน เพียงแค่นี้จะอ้างว่าสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินซึ่งนับว่าเป็นสารสำคัญ เห็นจะยังไม่ได้

แจกันลายครามที่เป็นโบราณวัตถุ กับแจกันของใหม่ที่ขายในท้องตลาดธรรมดา อาจเรียกว่าเป็นคนละประเภทกัน ความสำคัญผิดในลักษณะแห่งของเช่นนี้อาจนับว่าเป็น ความสำคัญผิดในคุณสมบัติเป็นสารสำคัญได้ แต่ถ้ามองเป็นเครื่องลายครามของเก่าด้วยกัน หากมีปัญหาเพียงว่าจะเก่ากว่ากันแค่ไหน ตามธรรมดาไม่น่าจะถือว่าเป็นสารสำคัญ

ในเรื่องคุณสมบัติของทรัพย์สิน ในบางกรณีมีบทบัญญัติสนับสนุนอยู่ด้วย ดังเช่น ในมาตรา ๔๖ เรื่องการซื้อขายสังหาริมทรัพย์ซึ่งระบุเนื้อที่ทั้งหมดไว้

มาตรา ๔๗๒ ความรับผิดเพื่อความชำรุดบกพร่องในทรัพย์สินที่ขายเป็นเหตุให้เสื่อมราคาหรือเสื่อมประโยชน์

มาตรา ๔๗๕ ความรับผิดในการรอนสิทธิเพราะความผิดของผู้ขาย

มาตรา ๕๐๓ - ๕๐๔ การขายตามตัวอย่างหรือขายตามคำพรรณนาของผู้ขาย ต้องส่งมอบทรัพย์สินตามตัวอย่าง หรือตามคำพรรณนาเป็นต้น

มีกรณีที่น่าจะเกิดปัญหาขึ้นได้ก็คือว่า ความสำคัญผิดนี้จะต้องเป็นความสำคัญผิดด้วยกันทั้งสองฝ่าย หรือแต่ฝ่ายเดียวก็พอที่จะบอกถึงการแสดงเจตนาเสียได้ ตัวอย่าง เช่น ก.ต้องการซื้อของเก่า และ ก.ไปพบของชิ้นหนึ่งที่ร้านขายของโดยเชื่อว่าเป็นของเก่า และเจ้าของร้านก็ไม่รู้ว่า เป็นของเก่าหรือไม่ ก.เห็นโอกาสจึงสั่งเสียชื้อมาด้วยราคาถูก ภายหลังปรากฏว่าไม่ใช่ของเก่า ก.จะบอกล้างสัญญาเสียได้หรือไม่

เรื่องตามตัวอย่างข้างต้น ถ้าถือตามตรรกวิทยา ก็ควรถือว่าความสำคัญผิดแต่ฝ่ายเดียวก็ทำให้การแสดงเจตนาตกเป็นโมฆะได้ กล่าวคือ เมื่อคู่กรณีฝ่ายนั้น

ได้แสดงเจตนา โดยพิจารณาถึงคุณสมบัติของทรัพย์สินเป็นเกณฑ์แล้ว จะมาปรากฏว่าทรัพย์สินนั้น
ขาดคุณสมบัติที่ต้องการเสียแล้ว แสดงเจตนานั้นก็เป็นโมฆียะ และนิติกรรมที่ได้ทำ
ไปนั้นก็อาจจะบอกล้างเสียได้ แต่ว่าการวางหลักเช่นนี้ มีข้อสังเกตอยู่ ๒ ประการ คือ

ก. ถ้าพิจารณาคุณสมบัติเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว หลักคังว่านี้อาจไม่เป็นกรรมแก่
อีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ ตัวอย่างเช่น ก. ไปซื้อของแก่โบราณที่ร้านขายของเก่าแห่งหนึ่ง
ก. ซื้อแจกันหรือตุ้มมา ๑ ใบ โดยแน่ใจว่าเป็นของเก่า ผู้ขายเองก็ไม่รู้ว่า เป็นของเก่า
ก. เห็นได้โอกาสจึงซื้อมา ภายหลังปรากฏว่าไม่ใช่ของเก่าแท้เป็นของใหม่ คังนี้
ถ้ายอมให้ ก. บอกล้างนิติกรรมได้ฝ่ายเดียวก็ยอมทำให้ผู้ขายเสียเปรียบ เพราะเขา
เองไม่รู้ และไม่กล้ารับรองว่าเป็นของเก่า เพราะฉะนั้น ทางที่ยุติธรรมก็ควรถือหลัก
ว่าการที่จะบอกล้างนิติกรรมได้ ต้องปรากฏว่าอีกฝ่ายหนึ่งใครว่าฝ่ายนั้นมีความต้องการ
ในคุณสมบัติอันเป็นสาระสำคัญนั้น หรือว่าตนเป็นผู้รับรองให้

ข. ถ้ายอมให้ฝ่ายที่สำคัญผิดแต่ข้างเดียวบอกล้างนิติกรรมได้แล้ว ฝ่ายที่
ถูกบอกล้างนิติกรรมอันเป็นผู้ที่กระทำโดยสุจริต ย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทน
ได้ เพราะความประมาทเลินเล่อของฝ่ายผู้แสดงเจตนา นั้น ค่าเสียหายอันพึงจะได้รับ
คือค่าอะไรที่เขาควรได้จากคนอื่น เป็นตน

เสริม วินิจฉัยกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ
นิติกรรมและหนี้ พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ๒๔๔๓,

เกี่ยวกับเรื่องสำคัญผิดในสาระสำคัญของคุณสมบัติของทรัพย์สิน ตามมาตรา ๑๒๐ ได้มีคำพิพากษากฎีกาวินิจฉัยไว้ ดังจะได้นำมาเป็นตัวอย่างดังนี้

คำพิพากษากฎีกาที่ ๑๐๓๘/๒๕๑๘ ระหว่างนางละออศรี สาเอี่ยม โจทก์ นางรุจิระ เครื่องมั่งกร กับพวก จำเลย

ที่ดินของจำเลยถูกจำกัคสิทธิการปลูกสร้างเพราะ ถูกสายไฟฟ้าแรงสูงผ่าน ตาม พ.ร.บ.การไฟฟ้ายันฮี พ.ศ. ๒๕๐๐ จำเลยขายฝากแก่โจทก์ในราคาสูง โดยโจทก์ไม่ทราบ เป็นความสำคัญผิดในสาระสำคัญของคุณสมบัติของทรัพย์สิน การแสดงเจตนาเป็นโมฆียะ ตาม ป.พ.พ. มาตรา ๑๒๐ โจทก์ออกล้าง และเรียกเงินค่าซื้อฝากคืนได้

คดีได้ความว่า ที่ดินมีชื่อจำเลยที่ ๑ ปรียาจำเลยที่ ๒ ถิ่นกรรมสิทธิ์มีสายไฟฟ้าแรงสูงผ่านตาม พ.ร.บ.การไฟฟ้ายันฮี พ.ศ. ๒๕๐๐ ทำให้ที่ดินเสื่อมราคา จำเลยที่ ๑ จดทะเบียนขายฝากแก่โจทก์ ๕๐,๐๐๐ บาท โดยจำเลยที่ ๓ เป็นผู้รับมอบอำนาจจากผู้ขาย โจทก์ออกล้างการขายฝากเพราะจำเลยปกปิดไม่เปิดเผยความจริง ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำเลยทั้งสองร่วมกันใช้เงิน ๕๐,๐๐๐ บาท กับดอกเบี้ยร้อยละ ๘ $\frac{๑}{๒}$ ต่อปี ตั้งแต่วันฟ้อง จำเลยที่ ๑, ๒ ฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "ในเรื่อง โจทก์กับนายแสวงคล้ายสำเร็จ ผู้นึงกับ บัญชาของโจทก์ไปคูที่คินก่อนโจทก์รับซื้อฝากนั้น น่าเชื่อว่าโจทก์ได้เห็นสายไฟฟ้าแรงสูงผ่านที่คินนั้นแล้ว แต่การที่มีสายไฟฟ้าแรงสูงผ่านที่คินซึ่งทำให้ถูกจำกัคสิทธิตามพระราชบัญญัติการไฟฟ้ายันฮี พ.ศ. ๒๕๐๐ ไม่ให้ปลูกบ้าน ส่วนการปลูกต้นไม้ก็ของไม่ให้สูงกว่าที่พนักงานเจ้าหน้าที่กำหนด คนทั่ว ๆ ไปย่อมจะไม่รู้ถึงการจำกัคสิทธินั้น

โจทก์รับซื้อฝากในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท เป็นราคาที่สูง โดยโจทก์ใช้ประโยชน์ไม่ได้
เต็มที่ เห็นได้ว่าโจทก์ไม่รู้ว่าที่ดินนั้นถูกจำกัศสิทธิ์" ฯลฯ " ฟังตามที่โจทก์นำสืบว่า
จำเลยทั้งสองใครร่วมกับจำเลยที่ ๓ จงใจนิ่งเสียไม่ใช่ความจริงให้โจทก์ทราบว่า
ที่ดินถูกจำกัศสิทธิ์ ทำให้โจทก์เข้าใจผิดในคุณสมบัติของที่ดิน ซึ่งตามปกติย่อมนับว่า
เป็นสารสำคัญตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๒๐ จึงเป็นโมฆะกรรม
ถ้าโจทก์รู้มาก่อนก็จะไม่รับซื้อฝากเมื่อโจทก์บอกกลางแล้วจึงเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก
จำเลยที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓ ต้องร่วมกันคืนเงินค่าซื้อฝากให้โจทก์"

พิพากษายืน

ศาสตราจารย์ จิตติ ทิงศภทิพย์ บรรณาธิการหนังสือ คำพิพากษาศาลฎีกา
ประจำพุทธศักราช ๒๔๑๘ ได้ทำบันทึกหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกานี้ว่า

เรื่องนี้โจทก์ฟ้องอ้างว่าเป็นการปกปิดความจริง เป็นอุบายฉ้อฉล จึงได้
บอกกลางโมฆะกรรม และฟ้องเรียกเงินค่าซื้อฝากที่ดินคืน ศาลพิพากษาอ้างมาตรา
๑๒๐ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญผิดอันเป็นสารสำคัญของทรัพย์ไม่ใช่ปกปิดความจริงตามมาตรา
๑๒๔ แต่ปกปิดฉ้อฉลก็เป็นสำคัญผิดอยู่ในตัว

การบอกกลางโมฆะกรรมกรณีนี้สืบสู่ฐานะเดิมตามมาตรา ๑๓๘ วรรค ๓
สัญญาเป็นเรื่องระหว่างคู่สัญญา คือผู้ซื้อฝากกับผู้ขายฝาก การบอกกลางและคืนสู่ฐานะ
เดิมก็เป็นเรื่องของคู่สัญญา โฉนดจำเลยที่สามจึงเขามารับผิดด้วย ซึ่งคงถือเป็นเรื่อง
ละเมิด จำเลยที่ ๒ เป็นสามีจำเลยที่ ๑ เป็นความรับผิดชอบในหนี้ของภริยาที่ท้าวร่วมกัน
คดีนี้จำเลยที่ ๓ ขาดนักไม่มีอุทธรณ์ฎีกาจึงไม่เป็นปัญหา

หลักกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส

ความสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งทรัพย์สิน (l'erreur sur la substance de la chose) กฎหมายแพ่งฝรั่งเศสได้บัญญัติไว้โดยตรงในมาตรา ๑๑๑๐ บัญญัติถึงความสำคัญผิดที่จะเป็นสาเหตุให้สัญญาเป็นอันสูญเปล่าไปได้ในกรณีที่ความสำคัญผิดนั้น "ตกอยู่บนสาระสำคัญแห่งทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งความตกลงนั้น"

จากบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๑๑๐ นี้ ในสมัยเคมิจึงเห็นกันว่าความสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งทรัพย์สินจะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะในสัญญาซึ่งมีวัตถุแห่งสัญญาเป็นทรัพย์สินเท่านั้น จะถือว่าสาระสำคัญแห่งทรัพย์สินก็คือส่วนประกอบแห่งทรัพย์สินนั้น ๆ แนวความคิดนี้คือแนวความคิดที่ยึดถือวัตถุเป็นสำคัญ สาระสำคัญแห่งทรัพย์สินก็คือเนื้อแห่งทรัพย์สิน (เป็นไม้หรือตะกั่ว) อันเป็นวัตถุแห่งสัญญานั้น เช่นคิดว่าทรัพย์สินเป็นทองที่แท้เป็นทองแดง (ซึ่งเทียบได้กับความสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินตามมาตรา ๑๒๐ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย) ในกรณีนี้เท่านั้นที่เป็นความสำคัญผิดและทำให้เจตนาเสื่อมเสียไป

ต่อมาแนวความคิดนี้ได้เปลี่ยนไปเห็นว่า "สาระสำคัญแห่งทรัพย์สิน" นั้นกว้างกว่าที่จะหมายถึงเนื้อแห่งทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสัญญาเท่านั้น เช่นนักเล่นของเกาที่ทำการชื้อของเกา มักจะมุ่งสนใจในความเกาแก่งของนั้น หรือคนกำเนิดของของนั้นมากกว่าที่จะคำนึงถึงเนื้อหรือส่วนประกอบของ ๆ นั้น ดังนั้นจึงถึงองค์ประกอบทั้งหลายที่เป็นตัวกำหนดการแสดงเจตนา แนวความคิดนี้ยึดถือเจตนาเป็นสำคัญ มิได้ยึดถือวัตถุเป็นสำคัญ

แต่ในปัจจุบัน มิได้ยึดถือเจตนาอย่างเคร่งครัด จึงผสมทั้งเจตนาและวัตถุประสงค์เข้าด้วยกัน กล่าวคือ ยึดถือหลักเจตนา และหลักวัตถุประสงค์ เพราะเจตนา นั้นจะต้องสำคัญผิดเฉพาะในคุณสมบัติของทรัพย์สินเท่านั้น จะไม่ขยายไปถึงการสำคัญผิดในกรณีอื่น ๆ ที่วัตถุประสงค์แห่งสัญญามิใช่ทรัพย์สิน

จากแนวคำพิพากษาของศาล มีทั้งศาลยึดเจตนาเป็นสาระสำคัญ ในกรณีนี้ศาลไม่จำกัดความสำคัญผิดในเรื่อง เนื้อหรือส่วนประกอบของทรัพย์สินเท่านั้น เพราะฉะนั้นศาลก็จะค้นหาความสำคัญผิดจากเจตนาของคู่สัญญา และจากพฤติการณ์แวดล้อมในการทำสัญญานั้น ๆ

คุณสมบัติทุกอย่างของทรัพย์สินที่มีอิทธิพลที่สำคัญในการกำหนดเจตนาของคู่สัญญาอาจเป็นส่วนประกอบ หรือเนื้อของทรัพย์สินนั้นก็ได้ นอกจากนี้รวมถึงความเหมาะสมแห่งทรัพย์สินนั้นตามที่เรามุ่งหวังจะนำไปใช้ประโยชน์ด้วย เช่นความแท้หรือไม่แท้ของภาพเขียน หรือวันเดือนปีที่พิมพ์หนังสือ ก็เป็นคุณสมบัติอันเป็นสาระสำคัญที่อาจสำคัญผิดแล้วทำให้เจตนาเสื่อมเสียได้^๑ อย่างไรก็ตาม ศาลพยายามที่จะขยายวงออกจากคุณสมบัติของตัวทรัพย์สินโดยแท้ เพื่อให้รวมไปถึงกรณีอื่น ๆ ด้วยซึ่งได้แก่

ก. ในสัญญาซึ่งมิได้มีวัตถุประสงค์แห่งสัญญาเป็นทรัพย์สิน แต่เป็นหนี้ที่จะต้องกระทำเกี่ยวกับทรัพย์สินอันใดอันหนึ่ง (une obligation de faire relative à une chose) เช่นสัญญาจ้างทำของที่ตกลงกันเพื่อกระทำกิจการหนึ่ง ปลุกบ้านบนที่ดิน

^๑ สุขาบัติ สัตตบุศย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์เปรียบเทียบ ๑ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พิมพ์โรเนียว) : ๒๕๒๐, หน้า ๓๐

ทั้งหมดแล้ว เช่น วัตถุแห่งสัญญาเป็นการสร้างบ้านบนที่ดิน แม้มิได้สำคัญผิดในตัวบ้าน แต่เป็นหนี้ที่เกี่ยวกับการสร้างบ้านนั้นอาจถูกเพิกถอนได้^๑

ข. ทรัพย์สินที่จะสำคัญผิดนั้น อาจเป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่างก็ได้ (bien incorporeal) คือรวมถึงสิทธิต่าง ๆ ด้วย เช่น สิทธิที่จะได้รับมรดก (droits successifs) สิทธิเกี่ยวกับค่าทดแทนที่จะได้รับ เพื่อความเสียหายอันเกิดจากสงคราม เป็นต้น

สรุป ตามหลักกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส บัญญัติให้การสำคัญผิดในสาระสำคัญของทรัพย์สินหรือตัวบุคคล ให้นิติกรรมเป็นเพียงโมฆะ เพียงให้การแสดงเจตนาเสื่อมเสียเท่านั้น ทั้งนี้เพราะผู้ร่างกฎหมายมุ่งที่จะคุ้มครองผู้แสดงเจตนาที่ตกเป็นเหยื่อแห่งความสำคัญผิดนั้น ๆ และยังคงหวังหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาของผู้แสดงเจตนาอยู่ ดังนั้น ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาออกมาแล้ว แม้ว่าจะแสดงเจตนาไปโดยสำคัญผิดก็ตาม อาจจะให้นิติกรรมนั้นก็คงก็ได้ หรือจะบอกล้างเพิกถอนนิติกรรมเสียก็ได้ แต่สำหรับกฎหมายไทย มาตรา ๑๑๕ ได้บัญญัติให้นิติกรรมซึ่งได้กระทำเพราะผู้แสดงเจตนาสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของนิติกรรม เป็นโมฆะเลยทีเดียว ซึ่งเป็นการกวาดล้างเข้าไปชี้ชัดว่าหากสำคัญผิดกรณีดังกล่าวแล้ว นิติกรรมเสียเปล่าไม่มีผลนั่นเอง

เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสำคัญผิด อันจะทำให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะแล้ว การที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอ้างว่าไม่รู้ถึงความสำคัญผิดของอีกฝ่ายหนึ่ง นิติกรรมนั้นก็ ย่อมเสื่อมเสียไปแล้ว

สัญญาที่เสื่อมเสียโดยเหตุสำคัญผิด ทำให้ตกเป็นโมฆะ อาจถูกเพิกถอน และนอกจากนี้ยังอาจเรียกค่าเสียหายได้ด้วย เมื่อบอกกล่าวแล้วสัญญาก็เป็นอันเสีย ทั้งหมด แต่ศาลอาจให้เพิกถอนข้อกำหนดที่กระทำขึ้นโดยสำคัญผิดนั้นแต่อย่างเดียว สัญญาส่วนอื่น ๆ ยังใช้ได้หรืออาจใช้ได้โดยลดราคาลงบางส่วน หรือเพิ่มราคาขึ้นก็ได้ (ศาลแพ่ง ๑๕ กุมภาพันธ์ ๑๘๘๘)

ผลต่อบุคคลภายนอก

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก นิติกรรมที่ทำลงโดยการสำคัญผิดใน คุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สิน ซึ่งทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะนั้น มิได้มีผลย้อนกลับของ กฎหมายไว้เป็นพิเศษเช่นเดียวกับกรณีของการสำคัญผิดตามมาตรา ๑๑๘ จึงยอม เป็นไปตามหลักกฎหมายทั่วไป ซึ่งในเรื่องนี้โดยที่นิติกรรมที่เกิดขึ้นมีผลเพียงเป็น โมฆะ ดังนั้น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก จึงยอมจะต่างกับกรณีตามมาตรา ๑๑๘ ซึ่งผลของนิติกรรมเป็นโมฆะ กรณีตามมาตรา ๑๒๐ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก ย่อมบังคับตามบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑๓๒๘ ที่ว่าสิทธิของบุคคลผู้ที่ได้มา ซึ่ง ทรัพย์สินโดยมีค่าตอบแทนโดยสุจริต ท่านว่ามีเสียไป ถึงแม้ผู้อนทรัพย์สินให้แก่คนได้ทรัพย์สิน ขึ้นมา โดยนิติกรรมอันเป็นโมฆะและนิติกรรมนั้นได้ถูกบอกกล่าวภายหลังแล้ว โดยสรุป

คือถ้าบุคคลภายนอกได้ทรัพย์สินนั้นมา โดยสุจริต และเสียค่าตอบแทนแล้ว บุคคลภายนอกดังกล่าวย่อมไม่เสียสิทธิในทรัพย์สินที่ได้มานั้น บุคคลภายนอกที่จะได้รับความคุ้มครองจะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ ๒ ประการ คือได้ทรัพย์สินมาโดยสุจริต ซึ่งหมายถึงไม่รู้ถึงการแสดงเจตนา โดยการสำคัญผิดนั้น และบุคคลภายนอกนั้นจะต้องเสียค่าตอบแทนในการได้ทรัพย์สินนั้นมา คือต้องเสียประโยชน์ที่มีลักษณะเป็นทรัพย์สิน คือคำนวณเป็นเงินทองได้ให้แก่บุคคลอื่นในการได้ทรัพย์สินนั้นมา

๓.๖ ความสำคัญผิดที่ไม่ทำให้เจตนาเสื่อมเสีย

๓.๖.๑ ความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งไม่นับว่าเป็นสาระสำคัญ

ความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลซึ่งไม่นับว่าเป็นสาระสำคัญ ตัวอย่างเช่น เราจ้างช่างมาทาสีบ้าน โดยปกติเราต้องการแต่เพียงช่างเท่านั้น ไม่ได้ต้องการเลือกเจาะจงตัว หรือว่าจ้างแท็กซี่ให้ขับไปส่งยังที่แห่งใดแห่งหนึ่ง คนขับแท็กซี่นั้นจะขับเร็วหรือขับช้าไปบ้าง ก็คงไม่ใช่เรื่องสำคัญถึงกับจะบอกกล่าวสัญญาจ้างกันได้

สำหรับความสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สิน มีเรื่องเกิดขึ้นได้มาก แต่ความสำคัญผิดในทรัพย์สินในบางกรณีอาจไม่เป็นข้อสำคัญก็ได้ เราต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแล้วจะเห็นว่าส่วนใหญ่ในกิจการปกติประจำวัน เช่น สัญญาซื้อขายว่าจะถือคุณสมบัติเป็นสำคัญ หรือไม่ตัวอย่างเช่น เราซื้อตุ้มไม้สัก ถ้าตุ้มเป็นตุ้มไม้สักก็ใช้ได้

๓.๖.๒ ความสำคัญผิดในมูลเหตุหรือเหตุจูงใจ (motif หรือ motive) ให้ทำนิติกรรม

ก่อนการแสดงเจตนา หากมีการสำคัญผิดในเหตุการณ์อย่างหนึ่งเกิดขึ้น และการสำคัญผิดนี้เองเป็นเหตุจูงใจให้มีเจตนาที่จะทำนิติกรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว ก็ได้แสดงเจตนาที่ออกมา โดยถูกต้องตรงกับใจอย่างนี้ เรียกว่าสำคัญผิดในเหตุจูงใจ

ตัวอย่างเรื่องสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจ เช่น ก.รู้ข่าวว่าทางการจะเวนคืนที่ดินของตน จึงขายที่ดินไปในราคาสูง ๆ โดยที่ต่อมาก็ไม่มีที่ดินเวนคืน แล่นั้นเลย ดังนี้เห็นได้ว่า ก.ขายที่ดินของตนไป เพราะคิดว่าที่ดินของตนถูกเวนคืน จึงเป็นการสำคัญผิดของ ก.ในเหตุจูงใจให้ทำนิติกรรม ซึ่งเห็นได้ว่าในขณะที่แสดงเจตนาทำนิติกรรมนั้น เจตนาในใจของ ก.ที่มีอยู่ในขณะนั้นว่าจะขายที่ดิน ดังนั้น ความสำคัญผิดในเหตุจูงใจซึ่งเกิดขึ้นในระยะแรกนี้จึงเป็นเพียงสำคัญผิดในเหตุจูงใจให้เกิดเจตนาในใจเท่านั้น

ผลในกฎหมาย การสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจให้ทำนิติกรรมนั้นไม่มีผลทำให้นิติกรรมนั้นไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ ตามหลักทั่วไปย่อมไม่กระทบกระเทือนถึงความสมบูรณ์ของนิติกรรม เพราะเหตุจูงใจเป็นเหตุภายนอกเฉพาะบุคคล อันเป็นข้อแรกที่ทำให้คู่สัญญาคาดหมายที่จะทำสัญญา ดังนั้น ตามตัวอย่างเมื่อทางการไม่เวนคืนที่ดิน

ประกอบ หุตะสิงห์, คำสอนชั้นปริญญาตรี กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ : พระนคร ๒๕๐๘, หน้า ๕๐

เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม ๑ (ภาค ๑ - ๒) พุทธศักราช ๒๔๙๘ โรงพิมพ์อักษรสาสน์ : พระนคร ๒๕๐๘,

ของทนต์ สัญญาซื้อขายระหว่าง ก. กับ ข. ก็สมบูรณ์ ก. จะอ้างว่าตนสำคัญผิดไม่ได้ การสำคัญผิดในเหตุจริงจึงหาไม่ผลตามกฎหมายทำให้มีการแสดงเจตนาโดยวิปริตอย่างใดไม่

เหตุที่สำคัญผิดในมูลเหตุจริงให้ทำนิติกรรม จึงไม่มีผลตามกฎหมายนั้น
คอกเตอร์จืด เศรษฐบุตรให้ความเห็นว่า

๑. เพื่อรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงแห่งสัมพันธภาพของสังคม มิฉะนั้นก็จะมี
การกล่าวอ้างสำคัญผิดในข้อนี้ อันเก็บอยู่ในใจไม่ใคร่รู้ ทำให้นิติกรรมทั้งหลายที่
ได้ทำขึ้นถูกทำลายลงอย่างง่ายดาย

๒. การดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมอาศัยการคาดคะเนของแต่ละคนว่า
อนาคตข้างหน้าจะเป็นอย่างไร แล้วมนุษย์ก็จะเสี่ยงผูกพันตนกับที่ตนคาดคะเนนั้น
หากอนาคตเป็นไปตามที่คาดคะเนหรือคาดหมาย ตนก็จะได้รับผลดี หากอนาคต
ผิดพลาดไปจากที่คาดหมาย ตนก็จะได้รับผลร้าย อันกฎหมายไม่ควรจะเข้าเกี่ยวข้องกับ
ค้า

ตัวอย่างคำพิพากษานิติภา เรื่องความสำคัญผิดในมูลเหตุจริงไม่นับว่าเป็น
สาระสำคัญแห่งนิติกรรมเกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สิน

คำพิพากษานิติภาที่ ๘๓๑/๒๔๔๔ ระหว่าง หลวงสกลสมดุจ เขตต์ กับพวก
โจทก์ นายอ้อ บุรณะสมภาพ จำเลย

คดีได้ความว่า โจทก์เป็นคณะกรรมการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ และจำเลย
เป็นเจ้าของที่ดินในเขตเวนคืน โจทก์กับผู้แทนจำเลยตกลงกันทำสัญญากำหนดจำนวน
เงินค่าทำขวัญสำหรับที่ดินที่ถูกเวนคืนเป็นราคาตารางเมตรละ ๕๐ บาท เนื้อที่ตาม

โฉนดทั้งแปลงที่ ๑๖ ตารางเมตร คิดเป็นเงิน ๘๐๐ บาท ต่อมาเจ้าหน้าที่ไปสอบ
เขตที่ดินปรากฏว่ามีเนื้อที่ ๘.๘ ตารางเมตร โจทก์จึงคิดราคาที่ดินให้จำเลยลดลง
ตามส่วน คือ ๔๕๐ บาท จำเลยไม่ยอม จะเอาเต็ม ๘๐๐ บาท โจทก์จึงฟ้องขอให้
ศาลสั่งล้างสัญญาที่โจทก์จำเลยได้ตกลงกันไว้

ศาลฎีกาเห็นว่า สัญญานี้มิใช่สัญญาซื้อขายที่ดิน หากเป็นสัญญากำหนดเงิน
ค่าทำขวัญ ระหว่างโจทก์เป็นกรรมการเวเนซียอสังหาริมทรัพย์ กับจำเลยผู้เป็น
เจ้าของที่ดินที่ถูกเวนคืน โดยกรรมสิทธิ์ที่ดินแปลงนี้ได้ตกเป็นของเจ้าหน้าที่ตาม
พ.ร.บ. เวเนซียอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. ๒๔๗๖ ประกอบกับ พ.ร.บ. เวเนซียอสังหาริมทรัพย์
เพื่อตัดหรือขยายถนนตำบลสะแกกรัง ฯลฯ พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว การกำหนดค่าทำขวัญ
เป็นตารางเมตรเช่นนี้ เนื้อที่จะขาดหรือเกินผิดไปจากโฉนด จึงมิใช่ข้อสำคัญที่จะ
ให้สัญญาเสีย เพราะอาจเอาเนื้อที่ที่แท้จริงมาคำนวณตามตารางเมตรได้ ฝ่ายจำเลยจะ
บอกล้างไม่ได้ คดีนี้แม้จำเลยไม่ยอมรับเงิน ๔๕๐ บาท ไม่เป็นเหตุให้ทำสัญญาเสีย
หรือเป็นเหตุให้โจทก์มีสิทธิเลิกล้างสัญญาได้ พิพากษาให้ยกฟ้องโจทก์

ข้อยกเว้น การสำคัญผิดในเหตุจริงใจให้ท่านพิจารณานั้น อาจมีผลในกฎหมาย
ได้ในบางกรณีคือ

กรณีแรก เมื่อผู้แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในมูลเหตุจริงใจให้ท่านพิจารณานั้น
โดยยกเอามูลเหตุซึ่งจริงใจให้ท่านพิจารณานั้นเองกำหนดเงื่อนไขแห่งนิติกรรม และเมื่อ
เหตุดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นจริงตามเงื่อนไขที่ไต่ถามไว้ ย่อมทำให้นิติกรรมสิ้นผล

ตัวอย่างเช่น ก. ซึ่งเป็นข้าราชการเข้าใจว่าตนจะถูกย้ายไปจังหวัด
นครศรีธรรมราช จึงไปทำสัญญาเช่าบ้านไว้ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชหลังหนึ่ง

แม้อ้อมาปรากฏว่า ก.ไม่ถูกย้ายไปจังหวัดนครศรีธรรมราชตามที่ได้ขอร้อง ตาม
หลักดังกล่าวแล้ว สัญญาเข้านั้นก็สมบูรณ์ ก.จะอ้างว่าสำคัญผิดหาได้ไม่ แต่ถา ก.
ได้ไปทำสัญญากับเจ้าของบ้านเช่าที่นครศรีธรรมราชไว้โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า
สัญญาจะมีผลก็ต่อเมื่อ ก.ถูกย้ายราชการไปนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ ถ้า ก.ไม่ถูก
ย้าย เงื่อนไขก็เป็นอันไม่สำเร็จ สัญญาเขาก็เป็นอันไร้ผล (มาตรา ๑๔๘, ๑๔๙)

กรณีที่สอง - การสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจให้ทำนิติกรรมดังกล่าว เกิดจาก
การกระทำของบุคคลอื่นมาหลอกลวงให้เราเข้าใจผิดไปจากความจริง ซึ่งเข้า
ลักษณะเป็นกลฉ้อฉลตามมาตรา ๑๒๑ ซึ่งการแสดงเจตนาโดยกลฉ้อฉลทำให้
นิติกรรมตกเป็นโมฆียะ

กรณีที่สาม ถ้าการสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจนั้น เป็นการสำคัญผิดในคุณสมบัติ
ของบุคคลหรือทรัพย์สิน ซึ่งตามปกติย่อมนับว่าเป็นสาระสำคัญในการทำนิติกรรมนั้น
การสำคัญผิดในเหตุจูงใจนี้มีผลทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะ ตามมาตรา ๑๒๐ จึงได้
กล่าวมาแล้ว โดยละเอียด

หลักกฎหมายแพ่งเยอรมัน

ความสำคัญผิดในเหตุจูงใจ "เหตุจูงใจ" นั้นคือการแสดงเจตนาโดยเชื่อถ้อ
หรือคิดว่าจะมีการตั้งที่ตนแสดงเจตนาที่นั้นเกิดขึ้น เรียกว่า Motiviretum

ไพศิษฐ์ พิพัฒกุล, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เปรียบเทียบ
ชั้นปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พิมพ์โรเนียว) : ๒๕๒๐,
หน้า ๓๖

ความสำคัญผิดในเหตุจริงใจนั้นไม่มีผลทำให้ผู้แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดขอ
 เพิกถอนนิติกรรมนั้นได้เช่น นาย ก. กลับมาบ้านในตอนเย็นหลังจากที่ทำงานมาทั้งวัน
 ด้วยความมึนงงจนจึงวางหนังสือกฎหมายเล่มหนึ่งซึ่งเพิ่งซื้อมา ๒ - ๓ สัปดาห์ก่อน
 ออกไปนอกหน้าต่าง ในตอนเช้า นาย ก. ก็รู้สึกตัวว่าขณะทิ้งวางนอนนั้นได้วาง
 หนังสือออกไปและหนังสือดังกล่าวก็เป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางวิชาการมาก ถ้าในขณะ
 ที่หนังสืออยู่นอกหน้าต่างนั้น นาย ข. ได้เก็บหนังสือไปเสีย ก. มีสิทธิเรียกหนังสือ
 คืนจาก ข. หรือไม่

จะเห็นได้ว่ากรณีตามอุทธรณ์นั้นเป็นกรณีที่นาย ก. ได้แสดงเจตนาสละ
 กรรมสิทธิ์ในหนังสือ ขณะที่ตนไม่ได้อยู่ในภาวะที่มีความรู้สึกผิดชอบ จึงเป็นการสำคัญผิด
 ในสาระสำคัญของนิติกรรม ก. จึงสามารถเพิกถอนได้ตามมาตรา ๑๑๔

ในทางกลับกัน ถ้า ก. เป็นคนหนุ่มมีแฟนคือนางสาว ข. ซึ่ง ก. หลงรัก
 และบูชา ข. มากโดยเห็นว่า ข. มีความซื่อสัตย์ต่อตน จึงได้ขอแหวนเพชรให้แก่ ข.
 เนื่องในวันเกิด โดยได้เอาแหวนชายเครื่องเพชรทรมมาถึงวัตถุประสงค์ในการซื้อ
 และให้ร้านเขียนถ้อยคำลงในแหวนว่า "แด่นางสาว ข. ผู้มีความซื่อสัตย์" ซึ่งความ
 จริงแล้ว นางสาว ข. มิได้มีความซื่อสัตย์เลย กรณีดังกล่าว ก. จะขอเพิกถอนนิติกรรม
 การซื้อขายนั้นได้หรือไม่ จะเห็นได้ว่า ความซื่อสัตย์ของ ข. ในกรณีนี้เกิดขึ้นเพราะ
 ความสำคัญผิดของ ก. ซึ่งเป็นเหตุให้ ก. ขอแหวนเพชรให้ ความสำคัญผิดนี้เป็น
 เพียงความสำคัญผิดในมูลเหตุจริงใจคือ *Motiviretum* ก. ไม่อาจบอกเลิก
 นิติกรรมนั้นได้

ในกฎหมายแพ่งเยอรมัน มีเรื่องรากฐานของนิติกรรม(Geschaftsgrundlage) ซึ่งมีผลถึงการแสดงเจตนา เช่น ก.ไปเข้าคิกแถวของ ข.โดยเชื่อว่าข.จะสร้างตึกภายใน ซึ่งจะต้องมีลูกค้าซื้อของในร้านมากมาย แต่ปรากฏว่า ข.ยังคงปล่อยที่ภายในให้เป็นที่ว่างเปล่า ไม่มีลูกค้ามาซื้อของในร้านของ ก. ดังนั้น ก.จึงต้องประสบการขาดทุน กรณีนี้ไม่เรียกว่าการสำคัญผิดในเหตุจริงใจ แต่ถือว่านิติกรรมได้เกิดขึ้นเนื่องจากมีรากฐานของนิติกรรม เมื่อรากฐานของนิติกรรมหมดสิ้นไป หรือมิได้เกิดขึ้น ก.ก็มีสิทธิ์ที่จะบอกเลิกสัญญาเข้า และในกรณีที่ได้เสียเงินค่าเช่าไปแล้ว ก็สามารถจะเรียกคืนจาก ข.ได้ กรณีดังกล่าวนี้ ถ้าเทียบกฎหมายไทย ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะถือว่าเป็นการสำคัญผิดในมูลเหตุจริงใจ เช่นเดียวกับตัวอย่างเรื่องการขายที่ดินที่คาดว่าจะถูกเวนคืน หรือคาดว่าจะมีถนนตัดผ่าน ซึ่งน่าจะไม่มีผลในกฎหมาย เป็นการเสียภัยของผู้แสดงเจตนาเอง

หลักกฎหมายฝรั่งเศส

กฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มีคำบัญญัติเรื่องความสำคัญผิดในสาเหตุที่ทำสัญญา (l'erreur sur la cause) ไว้โดยตรง ความสำคัญผิดในสาเหตุที่ทำสัญญา เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจของผู้ทำนิติกรรม ในกรณีที่ผู้สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเชื่อโดยสำคัญผิดว่ามีสาเหตุที่ต้องทำนิติกรรม (แต่ความจริงไม่มีสาเหตุเลย) หรือมองสาเหตุผิดจากสาเหตุที่แท้จริงไปโดยสำคัญผิด เจตนาของบุคคลดังกล่าวนี้ก็เสียไปในสมบูรณ์ในประมวลแพ่งฝรั่งเศส มาตรา ๑๑๓๑ บัญญัติว่า "หมิ่นก็ปราศจากสาเหตุ หรือตั้งอยู่บนสาเหตุที่ผิด หรือมีสาเหตุที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็จะไม่เป็นผลแต่อย่างใดเลย" "l'obligation sans cause, ou sur fausse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir aucun effet" ซึ่งทำให้สัญญาใดก็ตามทำขึ้นโดย

คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีความสำคัญผิดในสาเหตุเป็นสัญญาที่ไม่สมบูรณ์ใช้บังคับไม่ได้

ตัวอย่างเช่น (คำพิพากษาศาลปารีส ๕ กุมภาพันธ์ ๑๙๔๔) ผู้ชายคนหนึ่งสำคัญผิดว่าตนเป็นพ่อของเด็กคนหนึ่ง จึงตกลงที่จะให้เงินแก่เด็ก ซึ่งตนนี้ถือว่าเป็นลูกนั้น ข้อผูกพันเช่นนี้ไม่มีผลบังคับ เพราะว่าเป็นการทำสัญญาไปโดยไม่มีสาเหตุ (สำคัญผิดในสาเหตุ)

นักกฎหมายบางคนเห็นว่าความสำคัญผิดในสาเหตุที่ทำสัญญานี้ เป็นการขัดขวางมิให้เจตนาเกิดขึ้นอย่างแท้จริงได้เลย ความสำคัญผิดดังกล่าวเรียกว่าความสำคัญผิดที่เป็นอุปสรรค จึงควรให้ตกเป็นโมฆะ ไม่เพียงแต่ตกเป็นโมฆียะ เช่นความสำคัญผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๑๐ ดังนั้น จึงถือว่าการสำคัญผิดในสาเหตุก็เท่ากับไม่มีสัญญาเกิดขึ้นเลย หรืออย่างน้อยที่สุดก็ให้สัญญานั้นตกเป็นโมฆะ แต่อย่างไรก็ดี ศาลเห็นว่า เป็นโมฆียะ โดยเทียบเท่ากับความสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งทรัพย์สินเท่านั้น

นอกจากนี้ได้นักกฎหมายบางคนเช่น Capitant และ Rouast เข้าใจว่าหากสาเหตุหรือมูลเหตุจริงใจให้ทำนิติกรรมนี้มีลักษณะสำคัญยิ่งถึงขนาดที่เรียกว่าเป็นวัตถุประสงค์ของนิติกรรมแล้ว (วัตถุประสงค์นั้น เป็นความมุ่งหมายโดยทันที ส่วนมูลเหตุจริงใจเป็นความมุ่งหมายปลายทาง) เมื่อมีความสำคัญผิดในวัตถุประสงค์ประสงค์ของนิติกรรมแล้ว นิติกรรมดังกล่าวอาจเป็นโมฆะได้

ตัวอย่างที่นักกฎหมายเฝ้าคิดถึง คือมิดชิดเข้าใจว่า ลูกชายคนเคียว
ของตนตายในสนามรบ จึงโดยกทรพีสมมติของตนแทบทั้งหมดให้แก่มูลนิธิรายนึง
ครั้นต่อมาลูกชายนี้ได้เดินทางกลับมที่บ้านมิดชิด แสดงว่ายังมีชีวิตอยู่ ทั้งนี้ บิดาของ
ลูกชายนั้น กล่าวอ้างว่าสัญญาให้โดยเสนาหาแก่มูลนิธินั้นเป็นโมฆะได้

สำหรับกรณีดังกล่าวข้างตน ตามกฎหมายไทยจะใช้บังคับหรือไม่ แต่อย่างไร
ก็ตาม เรื่องพิพัตกรรม (เทียบตัวอย่างข้างตน) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของ
ไทย มาตรา ๑๓๐๘ ได้บัญญัติให้ศาลอาจสั่งเพิกถอนพิพัตกรรมได้ หากทำขึ้นโดย
สำคัญผิด อันเข้าใจว่าน่าจะรวมถึงความสำคัญผิดในมูลเหตุจูงใจที่ถึงขนาด ซึ่งไม่มี
ความสำคัญผิดเช่นนั้น พิพัตกรรมจะมีได้ทำขึ้น

๓.๖.๓ ความสำคัญผิดในความสามารถชำระหนี้ของลูกหนี้

ความสำคัญผิดในความสามารถชำระหนี้ของลูกหนี้เป็นมูลเหตุจูงใจอย่างหนึ่ง
ซึ่งกฎหมายไม่ยอมรับบังคับให้ เช่นเราให้แคงเงินไป ๑,๐๐๐ บาท โดยเรา
เข้าใจว่าแคงมีหลักฐานดี สามารถชำระเงินคืนแก่เราได้ แต่ปรากฏว่าแคงไม่มี
หลักฐาน ดังนั้นเราจะบอกเลิกสัญญาโดยอ้างว่าสำคัญผิดหาได้ไม่

๓.๖.๔ ความสำคัญผิดในเรื่องค่าหรือราคาแห่งทรัพย์

ความสำคัญผิดในเรื่องค่าหรือราคาแห่งทรัพย์ ก็ไม่เป็นเหตุให้การแสดง
เจตนาเสื่อมเสีย เช่น ก.มีที่ดินแปลงหนึ่ง เข้าใจว่าราคาตารางวาละ ๕๐๐ บาท
จึงตกลงขายให้ ก.ไปในราคาตารางวาละ ๖๐๐ บาท แต่ภายหลังว่าแท้จริง
ที่ดินนั้นมีราคาซื้อขายกันถึงตารางวาละ ๓,๐๐๐ บาท ทั้งนี้ ก.จะบอกฉกฉวย
โดยอ้างว่า ก.สำคัญผิดหาได้ไม่